

FN's Børnekonvention og socialpædagogikken

– børn anbragt uden for hjemmet

Nordisk Forum for Socialpædagoger

Udgivelse: Nordisk Forum for Socialpædagoger
Tryk: Socialpædagogernes Landsforbund, Danmark
ISBN: 978-87-89992-13-6
Januar 2012
Redaktion: Ellen Galaasen, Mette Grostøl, Maud Wang
Hansen, Inge Kvaran og Vagn Michelsen

Nordisk Forum for Socialpædagoger er en sammenslutning af de faglige organisationer i Norden og består af følgende:

- Danmark: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Finland: Socialpedagogerna Talentia rf.
- Færøerne: Føroya Pedagogfelag.
- Grønland: Perorsaasut Ilinniarsimasut Peqatigiiffiat (PIP).
- Island: Proskapjálfafélag Íslands.
- Norge: Fellesorganisasjonen (FO) for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsarbeidere.
- Sverige: Sveriges Kommunaltjänstemannaförbund, Vision.

Indhold

1. Barneperspektivet og barnets perspektiv	7
I dette afsnit diskuteres børnesyn og barneperspektiver i arbejdet med børn og unge. Hvad er et godt børneliv? Hvordan er synet på de marginaliserede børn og unge?	
2. Centrale artikler i børnekonventionen	11
I dette afsnit introduceres centrale artikler i børnekonventionen: beskyttelse, udvikling og inddragelse som principper og rettigheder anbringelsessteder og socialpædagoger har til opgave gøre virkelige i den daglige socialpædagogiske praksis.	
3. Fakta om anbragt børn og unge	16
I dette afsnit belyses anbragte børn og unges livsomstændigheder, de vilkår som børnene vokser op under. Anbringelsesårsager og –længde samt hjælpeforanstaltninger.	
4. Børns deltagelse og høring af børn	21
I dette afsnit gøres der rede for de nordiske regler og retningslinjer samt børns deltagelse og høring i hverdagslivet på anbringelsesstederne: deres deltagelses- og forhandlingsmuligheder, samspillet mellem pædagog(er) og børn og børnene imellem.	
5. Et bedre hverdagsliv	26
I dette afsnit diskuteres den institutionelle orden; eget liv med rutiner, regler og handlemønstre, der opstår og udvikler sig vanemæssigt på en institution, og efterhånden kan begrænse børn og unges handlemuligheder. Der gives eksempler på, at der kan skabes en kultur, der modsvarer børns behov og rettigheder.	
6. Temaer – dilemmaer og udfordringer	31
Dette sidste afsnit er en afsluttende diskussion om konventionen mellem idealerne og virkelighedens betingelser. Hvad socialpædagogen kan, hvilke dilemmaer står hun i? Hvad begrænser hende? Afsnittet munder ud i en række spørgsmål til diskussion på arbejdspladserne.	

Barneøyne

Barn.
Jeg har sett i øynene dine.
Slik er det
jeg ennå tør synge.

Jeg har sett det uskyldige.
Slik er det jeg tar dine hender
og er ved å tro.

Din bjarte røst vil jeg kjenne
risle gjennom min egen,
sive ned i mørke
som dagningen ned i en natt

Ved deg tør jeg ennå håpe.
Over endeløs skam
står begynnelsens hellige lys.
Ennå en gang.

Einar Skjæraasen

Forord

Børnenes egen grundlov er FN's Børnekonvention. Den fyldte 20 år i 2009, og de allerfleste lande har ratificeret den. I 2010 og 2011 havde FN's Børnekomité deltagerstaterne til eksamen. Komiteen følger deltagernes gennemførelse af konventionen og fører kontrol med, om de opfylder dens hensigter. Komiteen stiller differentierede krav til de forskellige lande ud fra status for arbejdet med konventionen.

Langt hovedparten af de nordiske børn har gode muligheder for at leve et godt og trygt børneliv. Det er ikke ensbetydende med, at alle børn trives og er glade for deres liv. I alle de nordiske lande er der børn, som lever under svære opvækstvilkår. Der er piger og drenge, som har det rigtigt svært og mange store problemer at kæmpe med. Mishandling, overgreb, omsorgssvigt og vanrøgt – adfærdsproblemer og psykiske lidelser. Det er børn, som kræver særlig hensyntagen.

FN kritiserer især udsatte børns forhold i de nordiske lande. Kritikken retter sig for eksempel mod nedsættelsen af den kriminelle lavalder i Danmark. Dertil kommer utålelige forhold for børn i asylcentre og en usystematisk omgang med børns rettigheder. På Færøerne har konventionen ingen eller kun beskednen gennemslagskraft. Der mangler statistik, som bekræfter i hvor høj grad børnerettighederne er sikret. Blandt andet kender ingen omfanget af børnefattigdom og seksuelt misbrug i Færøerne.

Grønland får ros for reformarbejdet på børne- og ungeområdet og samarbejdet med UNICEF, men det er på baggrund af en socialektor i alvorlig krise og vantrivsel blandt alt for mange børn. Komiteen sætter blandt andet spørgsmålstegn ved, om den psykosociale støtte til børn og unge er fyldestgørende.

Norge kritiseres blandt andet for, at børnene og de unge ikke i tilstrækkelig grad gøres bekendte med børnekonventionens indhold. Udsatte børn og unge sikres ikke den hjælp og støtte, de har behov for. Det gælder for eksempel uledsagede flygtningebørn, der søger asyl, børn med minoritetsbaggrund og børn udsat for vold og overgreb. Norge kritiseres også for, at børns involvering i beslutninger, som angår dem selv, er utilstrækkelig.

Både Sverige og Island har som de øvrige nordiske lande ratificeret FN's børnekonvention, men den er ikke indarbejdet i hverken den svenske eller islandske lovgivning.

FN's Børnekomité anbefaler Sverige, at konventionen får status som svensk lov og skrives ind i skolernes læreplaner. I Island er det sådan, at børn dømt til fængselsstraf kan vælge at afsone dommen i fængsel blandt voksne fanger eller på behandlingshjem for børn.

Børnekonventionen lever ikke kun en skyggetilværelse i de fleste nationale lovgivninger og forvaltninger. Alt for få børn kender den og derfor spiller den en underordnet rolle for dem. Det går især ud over de udsatte børn og unge. Hvis FN's konvention om barnets rettigheder skal ud af skyggen, må professionelle med ansvar for børn forpligte sig på at bruge den åbent i dagligdagen.

Udsatte børn er børn fra risikofamilier, børn og unge med belastet baggrund, børn og unge med opvækst i problemfamilier; børn og unge, hvis udvikling er i fare. Børnekonventionen handler om alle børns ret til at få opfyldt grundlæggende rettigheder, at udvikle sig, at blive beskyttet mod overgreb af enhver art og at have medbestemmelse på de ting, der sker i hjemmet, i skolen og i samfundet.

Nordisk Forum for Socialpædagoger vil med dette hæfte bidrage til at give børnekonventionen dens legitime plads i det socialpædagogiske arbejde. I Nordisk Forum for Socialpædagoger har vi en vision om, at vores profession og fagets udøvere realiserer konventionen og optager dens principper i socialpædagogikken og det daglige arbejde med udsatte børn og unge. I dette ligger også et socialpolitisk og etisk ansvar for at synliggøre børn og unges situation, når den ikke er i tråd med deres rettigheder.

I dette hæfte vil vi især koncentrere os om det socialpædagogiske arbejde med børn anbragt uden for hjemmet. Børn med sociale vanskeligheder og svære opvækstvilkår. De mest udsatte, som de er, fjernet fra hjemmet og deres vante omgivelser.

Budskabet er,

- at børns rettigheder som de kommer til udtryk i FN's børnekonvention skal indarbejdes overalt i de nationale lovgivninger og forvaltninger
- at børn anbragt uden for hjemmet skal sikres deres rettigheder lovgivningsmæssigt under anbringelsen
- at alle de nordiske lande bør have en børneombudsmand, som kan overvåge, at FN's børnekonvention efterleves

-
- at fagprofessionelle med ansvar for børn er forpligtet på at følge og bruge konventionen i det daglige arbejde
 - at uddannelsesstederne for socialpædagoger skal tilrettelægge undervisningen på en sådan måde, at de studerende sikres viden om børns rettigheder og kom-

pentencer til af opfylde dem.

Vi stiller undervejs og afslutningsvis en række spørgsmål, som vi ser frem til, at du og din arbejdsplads vil diskutere. Vi er overbeviste om, at dialogen vil styrke og udvikle en stærkere faglighed.

Styrelsen den 26. oktober 2011

Kaaliina Skifte
Grønland

Laufey Elisabet Gissurardóttir
Island

Marjaana Snabb
Finland

Maud Wang Hansen
Færøerne

Ellen Galaasen
Norge

Yvonne Ahlström
Sverige

Benny Andersen
Danmark

1. Barneperspektivet og barnets perspektiv

I dette afsnit diskuteres børnesyn og børneperspektiver i arbejdet med børn og unge. Hvad er et godt børneliv? Hvordan er synet på de marginaliserede børn og unge?

Barneperspektivet

Udviklingen i synet på barnet og barndommen har baggrund i både ideologiske, teoretiske og juridiske ændringer, som får konsekvenser for det socialpædagogiske arbejde med udsatte børn og unge.

Barneperspektivet forstås forskelligt og kan siges at have en dobbelt betydning. Det er forskeren, socialpædagogen eller de voksne, som skal forsøge at reflektere et perspektiv, som de ikke selv er en del af. Mens barnet, som er en del af det, vanligvis ikke selv er med til at fremstille eller reflektere perspektivet.

Barneperspektivet kan derfor siges at være de voksnes forsøg på at sætte sig ind i de tanker og følelser, som barnet har om sig selv og sit liv.

Metodisk fører dette til to udfordringer. For det første bliver barnet centralt, ikke bare som et objekt som skal studeres, men som et subjekt. En aktør og ekspert på sit eget liv. For det andet betyder det, at socialpædagogen i forsøget på at forstå barnet, må foretage forskellige tolkninger og analyser af, hvad barnet siger og gør.

Barnets perspektiv drejer sig om barnets egne opfattelser, forestillinger og egne fortællinger.

Barneperspektivet er de voksnes forsøg på at sætte sig ind i de tanker og følelser, som barnet har om sig selv og sit liv

Hvordan voksne forstår, beskriver og fortolker barnet, er bestemmende for, hvordan vi forstår og handler i forhold til barnet. Forestillinger knyttet til videnskab og teorier som giver et statisk og forudbestemt syn på barnets udvikling, giver barnet en passiv rolle eller bidrager til, at vi mindsker kontakten med det enkelte barnet. At se barnet som aktør er derimod med til at give barnet en aktiv rolle og medvirken i sin egen udvikling, samtidig med at det styrker barnets rettigheder.

Teoretiske positioner

Hvordan vi vælger at forstå barnet og barndommen, er afhængig af hvilket videnskabeligt ståsted vi har, og hvilken tradition vi vælger at knytte os til.

Mange hævder (Corsaro 1997, Qvortrup 1994, Prout 2005), at barnet og barneperspektivet har været fraværende eller svært mangelfuldt inden for mange fag, videnskabelige retninger og i samfundplanlægningen. Samfundets lave prioritering af børn kan forstås ud fra, at barndommen ses som første del af en overgangsfase.

Voksenverdenens perspektiv bliver at værdsætte børn, og hvad de gør ud fra, at de skal forberede sig på at blive voksne. Ud fra et sådant syn bliver barndommens egenverdi, oplevelser og rettigheder truet, og børn bliver en marginaliseret gruppe i samfundet. Barnets egenindsats gennem leg eller arbejdsindsats i for eksempel skolen, bliver ikke værdsat eller set på som en del af den samfundsmæssige virksomhed.

Kritik af psykologien og sociologiens forståelse af børn

Indenfor udviklingspsykologien har modning, behovs- og stadieteoriene præget forståelsen af barnet, stærkt påvirket af Sigmund Freud, Erik H. Erikson og Jean Piaget. Disse teorier er universelle, og barnet bliver gennem dette syn fremstillet som ufærdigt og umodent.

Psykologisk tænkning omkring barnet har været baseret på to hovedmodeller. Den ene er en biologisk model, som ser på udviklingen som naturlig modning. Den anden retning bygger på, hvordan faktorer fra den tidlige barndom, så som tidlig objekttilknytning eller ubevidste forsvarsmekanismer, har afgørende betydning for udviklingen. Begge disse retninger repræsenterer tankemodeller, hvor barnet i ringe grad kan medvirke til sin egen udvikling.

Retningerne indenfor den traditionelle psykologiske forståelse kan også føre til bestemte tilgange i den social-

pædagogiske praksis. Centralt i tænkningen har ofte været en diagnostisk tilnærmelse med fokus på ubearbejdede oplevelser fra barndommen. Teoriene i psykologi har i ringe grad indbygget en egenværdi af det at være barn.

Indenfor sociologien har socialisering været det dominerende begreb. To retninger har været fremtrædende i synet på det socialiserede eller samfundskabte barn. Den ene er, at det er samfundet, gennem dets påvirkning, som former barnets identitet. Det gør det ved, at barnet internaliserer og tilpasser sig samfundets normer og krav for at blive voksen. Den anden retning ser socialisering som noget, der skabes, når individet kæmper med at blive en del af en gruppe gennem en interaktionsproces.

Sociologiens vægtning af socialisering har været præget af synet på barnet som et passivt objekt, der har tilpasset sig samfundet, de sociale normer og omgivelserne.

Disse traditionelle teorier opfanger ikke, at barnet også er en aktiv aktør, at børn er selvstændige individer, som på ulige måder bidrager til deres egen udvikling. Når socialpædagogen snakker med børn og unge og beder dem reflektere over deres egne liv, er det indlysende, at de må tænke på barnet som et handlende individ og en aktør.

Børns udvikling kan forstås som et samspil mellem barnet og miljøet. Påvirkningens retning går begge veje, fra miljø til barn og fra barn til miljø. Bronfenbrenner (1979) var en af de første børneforskere, som gjorde oprør mod tidligere forskning om børn, da han mente, at denne var præget af positivisme, og en usynliggørelse af barnet og barndommen.

Børnene vil altså, ud fra deres medfødte personlighed og erfaringer, være aktivt med på at konstruere egne miljøer og livsbetingelser ved at udvælge og være med på at skabe de omgivelser, som er forenelige og korresponderer med hver enkelts egen individualitet eller særpræg.

Det kan ses i barnets valg af venner, fritidsaktiviteter, hobbyer samt de valg de gør i skolen. Schaffer (1999) hævder:

«Børn konstruerer i hvert tilfælde aktivt deres egne erfaringer ved at bestemme karakteren af det miljø, der giver

dem de bedste muligheder for selvopfyldelse. Miljøet er således ikke blot noget fremmed, der påvirker barnet udefra; det er en integreret del af barnets personlighed, der i kraft af barnets indsats bliver mere og mere integreret i udviklingsforløbet.» (1999:469)

Det betyder, at barnets sociale udvikling er en aktiv proces, hvor barnet selv er med på at vælge til og fra. Børn vurderer, tolker og konstruerer både de sociale og ikke-sociale aspekter af omgivelserne. Dette synspunkt opfatter barnet som aktivt og at det selv står over for en grundlæggende udviklingsopgave, som baseres på et flerdimensionalt system af påvirkninger, og hvor barnet selv har opgaven med at konstruere et selvbegreb og påvirke sit eget liv.

Den måde, barnet mestrer denne opgave på, bygger på de første erfaringer det gør sig om, hvad det indebærer at være sammen med andre mennesker. I relationen og gennem de stærke, følelsesmæssige bånd som knyttes mellem barnet og omsorgsgiverne i løbet af det første år, henter barnet informationer og gør sig erfaringer om mellem menneskelige forhold. Blandt andet om det kan stole på andre, hvordan det opnår trøst og undgår afvisning.

Uanset omsorgskvalitet knytter de allerfleste børn sig til en eller flere omsorgspersoner. Børn, som har udviklet handlemåder, der fremviser en disorganiseret og forstyrret tilknytningsadfærd, fordi de ikke har fået erfaringer med at blive mødt på deres initiativer og kontaktforsøg, er ikke kun passive ofre. De handler aktivt og deres tilknytningsmønstre er ud fra deres problematiske livssituation forståelige og funktionelle.

Barnets udvikling som aktør og socialt deltagende i hverdagslivet

Ser man på barnet i et aktørperspektiv, som en aktiv deltager i sin egen udviklingsproces, er dette forskelligt fra at opfatte barnets udvikling som enten biologisk eller som påvirkninger fra det ydre miljø. Sommer siger det på denne måde:

«Udvikling opstår derimod i den gensidige proces mellem aktører. Aktivitet kendetegner med andre ord kompetence - barnets forhold til dets sociale omverden. Med tiden dannes da de nødvendige personlige relationer som udviklingen udspringer fra.» (1997:30)

Med en sådan indfaldsvinkel kan vi hævde, at barnets udvikling er et resultat af interaktion mellem mennesker. Denne opfattelse af udviklingen står i kontrast til de psykologiske teorier, som ser på barnet som en passiv modtager, eller socialiseringsteoriene som har tilpasning og formning som hovedidé.

Stabilitet i omsorg og opdragelse er afgørende for normal personlighedsudvikling

På baggrund af forskning kan vi drage den konklusion, at stabilitet i omsorg og opdragelse er afgørende for normal personlighedsudvikling. Selv i kritiske livssituationer er det meget lidt sandsynligt, at barnet vil tage skade, så længe miljøet omkring barnet er stabilt og visse rutiner fungerer. Kontinuitet og forudsigelighed kan dermed siges at være en beskyttelse og form for buffer i mødet med ændringer og ustabilitet.

Gentagelser og rutiner er ikke bare kendetegnet for barns liv i familien, men også typisk for de andre arenaer, som børnehaver og skole, hvor barnet opholder sig og har sin hverdag. Udvikling, social kompetence og inklusion i samfundet bygger på barnets hverdagspraksis og de daglige erfaringer, barnet gør sig.

Kontinuitet og forudsigelighed er en beskyttelse og form for buffer i mødet med ændringer og ustabilitet

Nyere syn på barnet og barndommen

Mange børneforskere hævder, at der er opstået et nyt paradigme, som har rødder og forbindelseslinjer til en voksende politisk og videnskabelig interesse for barnet og barndommen i 1970'erne. Denne udvikling kan vi blandt andet se gennem de emner, som dengang var i fokus, så som børns rettigheder, FN's internationale børneår i 1979, men også et fokus på børnemishandling og seksuelt misbrug. Inden for flere fagområder blev det drøftet, hvordan man skal forstå og udvikle begreberne *barn og barndom*.

En vigtig retning i forhold til denne udvikling er, at barndommen og børns sociale relationer og kulturer må studeres som egne fænomener og ikke bare som en del af de voksnes verden og forståelse. James og James

(2001) siger, at synet på barnet må tage udgangspunkt i tre præmisser: barndommen som socialt konstrueret, at børn er værd at studere i kraft af sig selv, og at børn er kompetente sociale aktører.

Denne tendens mod et nyt paradigme for at forstå barnet og barndommen retter ikke fokus mod barndommens historie, men i første række mod dagens samfund, det sociale liv og de aktiviteter, barnet foretager sig og er involveret i. Skal socialpædagogerne prøve at forstå børnene som sociale aktører, må de også indtage et perspektiv, hvor de forsøger at se hvert enkelt barns aktiviteter som udtryk for forskellige sider ved barnet. Udviklingen hos barnet kan forstås som både en kollektiv og individuel proces, hvor barnet forholder sig aktivt til sine omgivelser, hændelser og i samspillet med andre.

De må udforske barnets aktive konstruktion og rekonstruktion af omgivelserne – ikke se på barnets handlinger som tilpasning til omgivelserne. Børn er på denne måde aktive skabere af deres egen identitet og fremstår derigennem som selvstændige subjekter. Selvrefleksion og aktiv handling må kunne siges at være en central karakteristik på det kompetente barn. At se på barnet som kompetent forudsætter et aktørperspektiv.

Aktørperspektivet, som siger, at barnet aktivt påvirker sine omgivelser, er forskellig fra den tænkning, som har været rådende i sociologien og psykologien omkring børn og barndom. Børn er blevet set på som passive deltagere og modtagere fra den eller de voksne og de voksnes verden. Hvordan børn opfører sig i sine omgivelser og samhandler i forhold til kontekster, de lever i, forudsætter en socialpædagogisk praksis, som sætter børn som sociale aktører i forgrunden.

Et sådant mål for socialpædagogisk arbejde forudsætter fokus på børns tilknytning til omsorgspersoner og nære relationer knyttet til deres hverdagsliv og kontekstuelle forhold. Barnet bliver i et aktørperspektiv betragtet som et handlende subjekt i samspil med omgivelserne sådan, at de påvirker og bliver påvirket.

Barndommen har gennemgået mange forandringer i det postmoderne samfund. Bag disse ændringer ligger der en række faktorer som individualisering, nye arenaer og øgede rettigheder for børn. Samtidig er synet på barnet og barndommen blevet påvirket af aktørperspektivet,

som ser børnene både som deltagende og kompetente i deres egne udviklingsprocesser. Børnene ses som aktører med egne rettigheder, som i interaktion med deres omgivelser og deltagere i deres egen dannelse og socialisering.

De kompetencer socialpædagogen må besidde for at kunne forstå et barns livsverden og handle til barnets bedste, omhandler både kundskaber om børns rettigheder, holdninger som indebærer anerkendelse af børn og unge som kompetente og kundskaber om, hvordan

varige og positive ændringer kan ske.

Socialpædagogikken er baseret på dette og er et vigtigt fundament for at indtage disse perspektiver. Implicit i socialpædagogikken ligger en etisk fordring i mødet med børn og unge. At fremme og forholde sig til barnet som et subjekt, indebærer at holde fast på, at barnets egne erfaringer og tanker er det vigtigste grundlag for socialpædagogens arbejde, i mødet med en verden som ofte baserer sig på og vælger andre perspektiver.

2. Centrale artikler i FN's børnekonvention – socialpædagogikkens funktion og socialpædagogens rolle

I dette afsnit introduceres centrale artikler i børnekonventionen: beskyttelse, udvikling og inddragelse som principper og rettigheder anbringelsessteder og socialpædagoger har til opgave gøre virkelige i den daglige socialpædagogiske praksis

FN's børnekonvention er den mest ratificerede konvention i verden. Deltagerstaterne er forpligtet til at implementere konventionen i den nationale lovgivning. En FN-komité for barnets rettigheder følger deltagerernes gennemførelse af konventionen. Hvert femte år skal deltagerstaterne rapportere til komiteen. Den kan bede parterne om yderligere oplysninger, som har betydning for gennemførelse af konventionen.

Barnets rettigheder

De Forenedes Nationers Verdenserklæring om menneskerettigheder udtaler, at børn har ret til særlig omsorg og bistand.

FN's konvention om Barnets Rettigheder giver alle børn i hele verden lige formelle rettigheder. Den gælder alle børn under 18 år uanset, hvor i verden de kommer fra. Børn skal respekteres som aktive og selvstændige individer med ret til beskyttelse, udvikling og medindflydelse på samfundet og beslutninger vedrørende deres eget liv.

Konventionen tager udgangspunkt i og bygger på et princip om, at barnets bedste skal komme i første række i alle beslutninger vedrørende barnet. Dette princip omfatter lovgivning, offentlig planlægning og andre generelle tiltag, men også enkeltafgørelser og handlinger som for eksempel anbringelse af barnet uden for hjemmet.

Konventionen indeholder også en absolut rettighed for barnet til at udtrykke sin mening i alle spørgsmål, der vedrører barnet.

Deltagerstaterne forpligter sig til at sikre:

- Børns grundlæggende rettigheder – mad, sundhed og et sted at bo
- Børns ret til udvikling – skolegang, fritid, leg og information
- Børns ret til medbestemmelse – som indflydelse, deltagelse og ytringsfrihed
- Børns ret til beskyttelse – mod krige, vold, misbrug og udnyttelse.

Børn har ret til særlig omsorg og bistand

– FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder

De gennemgående principper i konventionen er, at samfundet skal sikre barnets tarv, når der træffes beslutninger (Artikel 3). Staten er forpligtet til at vedtage særlige regler, der beskytter barnet. Herunder mod alle former for diskrimination (Artikel 2).

Princippet om ikke-diskrimination betyder blandt andet, at børnehaven, skolen, den forebyggende foranstaltning såvel som anbringelsesstedet har pligt til at tilpasse sig barnet, dets individualitet og de værdier, det har med fra sin egen livsverden.

I Artikel 6 anerkender deltagerstaterne, at ethvert barn har en naturlig ret til livet og at staten i videst muligt omfang skal sikre barnets overlevelse og udvikling.

I Artikel 12 slås det fast, at deltagerstaterne (1) skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet (2). Barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.

Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem en repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder.

I konventionens betydning er barnet en fuldgyldig samfundsborger med *borgerlige rettigheder*. Det kommer til udtryk i en række artikler om, at barnet har ret til navn og nationalitet fra fødslen og beskyttelse af dets grundlæggende identitet (Artikel 7-8).

Børn har ret til

- at give udtryk for deres følelser og synspunkter
- at søge, modtage og videregive information
- at bestemme og praktisere deres tro
- at tilslutte sig eller medvirke til at oprette foreninger (Artikel 13-15)

Barnet skal beskyttes mod vilkårlig eller ulovlig indblanding i sit privatliv, herunder brevhemmelighed. Staten er forpligtet til at sikre barnet adgang til informationer fra et bredt udsnit af såvel nationale som internationale kilder (Artikel 16-17).

Staten er forpligtet til at sikre, at barnets forældre eller værge har hovedansvaret for barnets opdragelse. Den har pligt til at vejlede og hjælpe med denne opgave. Staten har pligt til at beskytte barnet mod alle former mishandling, begået af forældre eller andre, og til at forebygge alle former for mishandling og at afhjælpe deres virkning, når de er sket.

Udsatte børn og unge

Trods disse forsikringer er der børn og unge, der ikke trives og for hvem livet kunne være bedre. Det er børn, som lever under dårlige sociale kår, i disharmoniske familier eller med psykisk syge forældre; forældre med misbrug og kriminalitet. Det er børn og unge med rigtigt dårlige skoleerfaringer.

Det er opvækstvilkår, som øger risikoen for, at børnene og de unge i voksenalderen får et liv mærket af isolation og ensomhed, psykiske lidelser eller antisocial adfærd. Et liv i misbrug og kriminalitet.

Mange af disse børn har brug for en tidlig, rettidig og sammenhængende indsats, hvis ikke det skal gå galt og ende med et liv på sidelinjen. En tidlig indsats som mindsker risikoen for, at problemerne vokser og giver børnene og de unge et liv præget af vanskeligheder, manglende uddannelse og beskæftigelse.

Der er børn, som klarer sig, selvom de lever under dårlige sociale kår. Det gør især de børn, som har tillid til egen formåen og evner at overskue vanskelighederne. Men ikke mindst betyder muligheden for at opnå støtte i det omgivende sociale netværk rigtigt meget. En pædagog, en skolelærer, en onkel, en bedstemor, en nabofamilie – en god ven eller veninde.

Børns netværk er vigtig og for udsatte børn og unge kan det være afgørende for, om det går den ene eller den anden vej.

Familierådslagning til eksempel er en metode i det fore-

byggende arbejde med at sikre, at barnet støttes og bakkes op, hvor netværket inkluderes i indsatsen.

Der gøres rigtigt meget for at forebygge, at udsatte børn og unge – psykisk og socialt – udvikler sig skævt.

Forebyggende indsats

Det socialpædagogiske arbejde udfolder sig på mange måder som en forebyggende indsats inden for det normale liv og som supplement til en mangelfuld socialisering og kvalificering af barnet og den unge.

Forebyggelsen er mangfoldig og spænder fra at begrænse en uønsket udvikling til at fremme ønsket udvikling. Baggrund for en forebyggende indsats vil ofte være knyttet til et barn eller en ung, der allerede befinder sig i en udsat situation, men begge perspektiver vil som oftest være indeholdt i det socialpædagogiske arbejde.

Det sker som opsøgende arbejde i miljøet eller støtte til truede børn og familier. Et arbejde i familien på at ændre de forhold, der kan true barnets trivsel og udvikling. Det kan være som en støtte til forældrene i deres omsorgsfunktioner eller en fast kontaktperson som en støtte og ressource til barnet.

Et forebyggende arbejde kan ligeledes udfolde sig i daginstitution eller skole. Det kan være et tilbud tilrettelagt som heldagsskole eller et tilbud efter skoletid.

Deltagelse i fritidsbeskæftigelser, som giver børn en oplevelse af succes forebygger mange vanskeligheder.

Forebyggende foranstaltninger retter sig mod allerede opståede problemer. Børn der har særlige behov for omsorg, behandling og opdragelse. En anbringelse uden for hjemmet kan således have til formål at forebygge, at problemerne for barnet forværres.

Det kan være ganske svært at forudsige senere vanskeligheder og således forebygge problemerne. Derfor består den bedste forebyggelse muligvis slet ikke i særlige støtteforanstaltninger og hjælpetiltag, men derimod i at samfundet lykkes med at sikre alle børn en optimal udvikling de første leveår. Tidlig indsats er der bred enighed om, er det allervigtigste.

Det vil sige, at den forbyggende sociale indsats mest af alt ligger i at sikre børnefamilierne gode levekår og i at skabe bedre vilkår for børns ophold i deres daginstitutioner, der, når de er af god kvalitet, giver børn den bedst mulige start i tilværelsen.

Velkvalificerede sundhedsplejerskers besøg hjemme hos familierne i barnets første år er ligeledes en forebyggende social indsats, som sikrer børnene en god start på livet.

Deltagerstaterne anerkender, at ethvert barn har en naturlig ret til livet og at staten i videst muligt omfang skal sikre barnets overlevelse og udvikling.

Når det ikke er lykkedes at forebygge problemerne, enten fordi indsatsen ikke har virke eller fordi der ikke har været sat ind tidligere – eller problemerne og livsvilkårene er så alvorlige, at der er fare for barnets trivsel og udvikling, har staten pligt til at gribe ind og anbringe barnet i pleje eller på institution.

Børn anbragt uden for hjemmet

En anbringelse af børn uden for hjemmet er en meget indgribende foranstaltning og en alvorlig sag. Barnets forældre har ansvaret for dets opdragelse og det er under deres myndighed. Forældrene har ansvaret for at drage omsorg for barnet, som har ret til omsorg og tryghed. Det er deres ansvar at give barnet den vejledning, som er mest hensigtsmæssig for dets evner og udviklingsmuligheder, og det skal landene respektere (Artikel 5).

Når forældrene ikke evner, eller svigter dette ansvar, kan staten ud fra, hvad der er bedst for barnet – barnets interesse og behov – gribe ind i myndigheden og anbringe barnet i pleje eller på institution. Det sker som oftest, når barnet har svære sociale og adfærdsmæssige problemer, som forældrene ikke magter eller når barnet lever hos forældre, der ikke yder tilstrækkelig omsorg, er syge eller misbrugere.

I alle lande i verden er der børn, der lever under særligt vanskelige forhold, og sådanne børn kræver særlig hensyntagen

– Erklæringen om sociale og juridiske principper for beskyttelse af børns velfærd

Når børn anbringes uden for hjemmet er staten forpligtet til regelmæssigt at vurdere forholdene for børn, der er anbragt i pleje- eller behandlingsøjemed (Artikel 25) og skal sikre, at børn, der har været udsat for forsømmelser, mishandling eller udnyttelse, får den mest hensigtsmæssige behandling, så de kan inkluderes i samfundet (Artikel 39).

Institutioner, tjenester og organer med ansvar for omsorg og beskyttelse af børn skal være i overensstemmelse med de standarder, der er fastsat af kompetente myndigheder, særligt med hensyn til sikkerhed, sundhed, personalets antal og egnethed samt sagkyndigt tilsyn (Artikel 3).

Barnet har ret til at bo sammen med sine forældre, medmindre dette skønnes uforeneligt med barnets tarv. Det har ret til at opretholde kontakt til begge forældre, hvis det lever adskilt fra den ene eller dem begge. Staten er forpligtet til at genskabe en sådan kontakt, hvis adskillelsen skyldes årsager iværksat af staten (Artikel 9). Det forpligter socialpædagogerne til at samarbejde med forældrene. De skal lytte til forældrene og inddrage dem som ligeværdige medspillere i anbringelsesforløbet.

Socialpædagoger, som arbejder på et anbringelsessted – en døgninstitution, et opholdssted eller som familieplejer – har et vidtgående ansvar for barnets og den unges opdragelse, uddannelse og pleje. De har et særligt ansvar for at tage vare på barnets rettigheder under anbringelsen og hjælpe dem videre i livet.

Børn skal inddrages og høres. Det er essensen af FN's konvention om barnets rettigheder.

Konventionen pointerer børns ret til at deltage i samfundets almene institutioner og være en del af de børnefællesskaber, de lever i. Dette er en forudsætning for, at børn og unge kan udvikle sig og lære.

De lærer så at sige, hvordan samfundet hænger sammen, og hvordan man tager del i det – ved at deltage. Det handler om deltagelsesmuligheder i samfundets institutioner. Det vil sige dets sociale ordninger og strukturer.

Det gælder alle børn, men børn anbragt uden for hjemmet er i en særlig udsat position. De er udgrænsede – holdt væk fra væsentlige samfundsmæssige funktioner

og sammenhænge. Det, hvad enten det kommer af, at samfundet har besværligheder med socialt at tilpasse dem eller omvendt, at børnene har vanskeligheder ved at finde sig til rette i samfundets struktur og organisation.

Det er børn og unge, som har traurige oplevelser og erfaringer med at tage del – udstødte og marginaliserede, som de er blevet. Børn og unge, som har manglet omsorg, som har følt sig truet og set ned på. Børn og unge, som har oplevet vanskeligheder med at klare sig godt i samfundet, f.eks. skolen. I forhold til myndigheder og regler. Det er børn og unge præget af psykiske lidelser.

Det er børn og unge, som engang, uden forbehold, nærede tillid til andre. En tillid der ikke er blevet imødekommet eller misbrugt. En tillid, der er blevet mødt med kulde, irritation, vrede eller antipati. Børn, der er blevet frarøvet det kostbareste af alt, deres livsmod og livsmuligheder.

Børn og unge, som er vokset op med svigt, har af gode grunde problemer med deres forhold til voksne, hvilket i værste fald kan svække deres relationelle kompetencer og tilknytningsmuligheder til andre mennesker for resten af livet.

Det er børn og unge, som har brug for stabile voksne, der kan yde dem den nødvendige omsorg og være modeller for indlæring af de voksenroller, de skal lære sig som led i deres udvikling.

Men. Stabile, autentiske og troværdige voksne er ikke nok. Det kræver også fagpersoner, som har viden om og færdigheder i at arbejde med at genopbygge børnene og de unges selvtillid og selværd. Deres grænsesætning og konfliktløsning. Fagpersoner, som kan håndtere børnenes angst og vrede. Fagpersoner, som ikke blot kan sætte sig behandlingsmål og vælge de rigtige metoder, men som også kan tilrettelægge aktiviteter og læreprocesser, som giver børnene mulighed for at (gen)erobre livet. Betegnelsen "anbragte børn" dækker over en gruppe meget forskellige børn med individuelle særpræg, men fælles for dem er, at de har levet og lever under vanskelige og svære livsvilkår. De har særlige behov som kræver støtte og hensyntagen.

En døgninstitution eller et socialpædagogisk opholdssted bør være et udviklingsrum for barnet og den unge. Et sted, hvor de kan være sammen med voksne, der

møder og vil dem som andet og mere end "problem-børn".

Børn og unge med vanskelige livsomstændigheder, psykiske lidelser, adfærdsproblemer, misbrug og indlæringsvanskeligheder har mest af alt brug for gode relationserfaringer, kontinuitet og stabilitet. De har brug for socialpædagoger, som kan tilbyde dem et relativt konfliktfrit og trygt miljø. Socialpædagoger, der tydeligt fremstår som voksne, der viser, at de bekymrer sig om børnene og hjælper dem til at komme videre i livet.

Et sted, som kan være et "pusterum" – et fristed, fri for alverdens fortrædeligheder og de mange nederlag. Et sted, hvor børnenes sociale problemer og deres baggrund kan være med til at skabe betydningsfulde fællesskaber mellem børnene indbyrdes. De står ikke alene: de har noget til fælles med andre.

Socialpædagogikkens opgaver

Hvad enten døgninstitutionen eller opholdsstedet er rammen om barnets privatliv, skolegang og fritidsliv eller barnet har sin skolegang og fritidsliv i lokalsamfundet, har socialpædagogikken altid sigtet på børnene og de unges deltagelse og inklusion i samfundslivet.

De anbragte børns vanskeligheder kan ikke entydigt henføres til barnet selv, men skal ses i sammenhæng med de omgivelser, hvori barnet og den unge har befundet sig. Socialpædagogen tager udgangspunkt i en forståelse af den betydning, vanskelighederne har haft for det konkrete barn. Når hun forstår barnets adfærd, vanskeligheder og behov, som meningsfuld på baggrund af omsorgssvigt, diskrimination eller anden svær modgang, som en måde, det forsøger at mestre sine muligheder på, kan hun begynde sit arbejde med at hjælpe barnet i nuet og videre i livet.

I dag handler opgaven om at sikre social inklusion. Det vil sige, at

- udvide og differentiere normalitetsforventningerne
- udvikle social diversitet (mangfoldighed)
- skabe betingelser for social deltagelse
- bedre udsatte børn og unges livssituation.

Det stiller krav om socialpædagogiske kompetencer og processer, der kan undersøge, at socialt udsatte børn og

unges får bedre livs- og opvækstvilkår. Kompetencer og processer, som kan bidrage til:

- dannelse af fællesskaber
- muliggør differentierede fællesskaber
- social deltagelse og praksis
- sociale arenaer
- imødegår marginalisering og segregering (udskillelse).

Det er opgaver, som er i samklang med FN's børnekonvention, men som også kræver refleksion fra socialpædagogernes side – et kritisk blik på den institutionelle orden – rutiner, regler og handlemønstre.

Det er en socialpædagogisk opgave at realisere konventionen og inkorporere dens principper og standarder i

den socialpædagogiske praksis. Socialpædagogikken besidder et grundlæggende humanistisk og demokratisk idéindhold, som understøtter rummelighed – demokratisering, myndiggørelse og autonomi. Værdier som korrelerer med børnekonventionens principper og standarder.

Men socialpædagoger er ikke blot forpligtet på at bruge konventionen i dagligdagen. Den etiske forpligtelse, når myndighederne ikke lever op til konventionens krav, er at gøre konsekvenserne af dette synlige, da det især er de udsatte børn, det går ud over. Derfor har socialpædagoger også et særligt ansvar for at påtale, når børns rettigheder bliver trådt under fode i den store administrative kværn.

3. Fakta om anbragte børn og unge

I dette afsnit belyses anbragte børn og unges livsomstændigheder, de vilkår som børnene vokser op under. Anbringelsesårsager og -længde samt hjælpeforanstaltninger

Livsvilkår for børn og unge

Langt hovedparten af de nordiske børn og unge har det rigtig godt. De lever i velstand, de lever i velfungerende familier med en eller to forældre, der tager godt hånd om dem. Det er forældre, som giver dem kærlighed og omsorg, og interesserer sig for deres liv, trivsel og udvikling. De går i skole eller på uddannelse, som alle har en lige og gratis adgang til. De mindre børn tilbydes gode pasningstilbud afpasset efter deres alder. Der er mange fritidstilbud og mulighed for sociale aktiviteter med jævnaldrende. De fleste børn og unge trives psykisk og fysisk, udvikles og er glade for deres liv.

Men trods det veludbyggede velfærdssamfund og en høj levestandard i de nordiske lande så er der alligevel børn og unge, som ikke trives. I Danmark har undersøgelser og forskning gennem flere år vist, at der er 15 % af børnene og de unge, som har det svært på mange områder. De har det så svært, at de karakteriseres som udsatte eller marginaliserede og præget af en situation med vanskelige opvækstvilkår.

Børnene beskrives som "risikobørn" og opdeles i en blødere gruppe af "børn med særlige behov" og to mere distinkte grupper, nemlig gruppen af "truede børn" og kernegruppen af allerede identificerede "problembørn". Den sidste gruppe blev opgjort til ca. 4 % af de 0-18-årige børn og unge.

Hjælpeforanstaltninger

I alle de nordiske lande er der forskellige typer af hjælpeforanstaltninger til børn og unge, som har vanskeligheder og behov for særlig støtte. Støtten gives efter de behov, der er hos den enkelte familie og hos det enkelte barn.

Hjælpeforanstaltningerne er meget forskellige, fra lidt støtte i dagtilbuddet, over forskellige former for konsultationer, til omfattende familiebehandling og delvis placering i plejefamilier for eksempel to weekender om måneden.

Til de børn og unge, der har størst behov for støtte og/eller har en familie, der ikke kan drage omsorg for barnet eller den unge, bruges anbringelser uden for hjemmet. Anbringelser uden for hjemmet anvendes som hjælpeforanstaltning i alle de nordiske lande.

Årsager til placering uden for hjemmet

En dansk forskningsoversigt sammenfatter følgende om den familiebaggrund, som anbragte børn og unge har:

- Anbragte børns familier er demografisk kendetegnet ved faktorer, som gør forældreopgaven vanskeligere og børnenes situation mere udsat end sædvanligt, herunder unge forældreskaber, ene forældreskaber, familiekonflikter, omskiftelig familiesammensætning. Hertil kommer forældres dødsfald.
- Socioøkonomisk har familierne en markant overforekomst af marginalisering og fattigdom. Forældrene er tabt i uddannelsessystemet så langt bagud, at der desuden skal gøres store anstrengelser til for at ændre på den sociale eksklusion.
- En stor andel af de anbragte børns forældre har psykiatriske diagnoser, der må antages at forringe deres overskud til at være forældre.
- En overforekomst af misbrug inden for forældregruppen reducerer også mulighederne for at passe på børnene og organisere et acceptabelt hverdagsliv for dem.
- Der er en betydelig overforekomst af forældre, som er/har været i fængsel for over trædelser af straffeloven, hvilket både betyder fravær af forældre og en mulig påvirkning af børnene med antisociale normer.
- Der er en stor gruppe af anbragte børns forældre, der selv som børn har været anbragt uden for hjemmet og som konsekvens heraf formodentlig har færre forbilleder for deres forældreskab, når de selv bliver forældre.

Om den psykiske og fysiske velbefindende hos børn og unge som anbringes konkluderer undersøgelsen:

- Anbragte børn har ofte allerede fra fødslen af en dårligere fysisk sundhed end andre, idet børnene hyppigere fødes med perinatale sygdomme, misdannelser eller kromosomanomalier.
- Anbragte børn lider hyppigere end ikke-anbragte jævn-

-
- aldrende af en række diagnosticerede fysiske sygdomme i blandt andet ører og øjne, fordøjelses- og åndedrætsorganer samt nervesystemet.
- Langt flere anbragte børn end ikke-anbragte børn har fået stillet mindst én psykiatrisk diagnose.
 - Anbragte børn klarer sig markant dårligere på SDQ-skalaen (et internationalt screeningsredskab vedrørende børns psykiske trivsel) end deres ikke-anbragte jævnaldrende. Ved kontrol for socioøkonomiske baggrundsforhold reduceres nogle af forskellene, men anbragte børn har blandt andet stadig flere adfærdsproblemer og problemer med hyperaktivitet.
 - Risikobetonet adfærd præger mange af de anbragte unges hverdag og skader deres fysiske og psykiske helbred. Blandt andet er risikoen for at blive indlagt med selvmordsforsøg 4-5 gange højere for anbragte og tidligere anbragte unge end for andre unge.
 - Også dødsfald som følge af vold eller misbrug er fem gange så hyppigt forekommende blandt anbragte børn og unge end blandt andre børn og unge.

Undersøgelser fra de øvrige nordiske lande viser de samme typer af problemer hos både børn og familier, som fremgår af den danske undersøgelse.

Konflikter i hjemmet, forældrenes misbrug og generelt dårlige forældreevne er højrisikofaktorer. Der er imidlertid også børn, som vokser op i velstående familier med begge deres højtuddannede forældre. De har eller giver sig ikke tid til deres børn, der kompenseres med penge og varer. Det er børn og unge, som oplever både fysisk og psykisk utryghed. Børn, som i teenagealderen er blevet så besværlige, at forældrene ønsker dem anbragt fordi forældrene ikke mestrer de udfordringer, de unge giver dem.

Omfanget af anbringelser uden for hjemmet

Der er visse vanskeligheder ved at sammenligne anbringelse uden for hjemmet i de nordiske lande. Blandt andet er der forskel på de børn og unge, som hører under de forskellige lovgivninger. Der er for eksempel forskel på, om børn og unge med handicap medtages i opgørelserne over anbringelser. Børn og unge med psykiatriske problemer registreres heller ikke ens de nordiske lande imellem.

Et sammenligningsgrundlag de nordiske lande imellem er antallet af børn og unge, der er anbragt uden for hjemmet for hvert 1.000 børn og unge. Her viser sig en variation mellem de nordiske lande og mellem årene indenfor det enkelte land på mellem 5 og 10 anbringelser for hver 1.000 børn og unge.

I alle de nordiske lande udgør gruppen af unge mellem 13 og 18 år de fleste anbringelser uden for hjemmet. Gruppen udgør 50-60 % af alle anbringelser.

Typer af anbringelser

Det lovgivningsmæssige grundlag for anbringelser uden for hjemmet er forskelligt i de nordiske lande. Alle de nordiske lande giver mulighed for en akut midlertidig anbringelse uden for hjemmet.

Alle de nordiske lande har regler om frivillige anbringelse, som sker med samtykke fra forældrene. Der sker ingen omsorgsoverdragelse af forældremyndigheden i forbindelse med disse anbringelser. Og børn og unge kan hjemgives fra disse anbringelser, dog ikke på Island, hvor der særlige regler om tilbageføring. I Danmark skal der besluttes en hjemgivelsesperiode på op til 6 måneder. Det er også Danmark og Island, der anvender denne form for anbringelse mest hyppigt. 93 % af de islandske og 89 % af de danske anbringelser sker efter bestemmelserne om frivillighed. I Sverige bruges de frivillige anbringelser i 65 % af sagerne, mens Norge og Finland bruger typen af anbringelser i 41 % og 30 % af sagerne. På Færøerne overtager børneværnet omsorgspligten, når barnet fjernes fra hjemmet.

Muligheden for en tvangsmæssig anbringelse genfindes i alle de nordiske lande. Ved en tvangsmæssig anbringelse sker der samtidig i praksis en omsorgsoverdragelse af forældremyndigheden, da det daglige omsorgsansvar overlades det offentlige og dem, som skal drage omsorg for barnet.

I Norge findes egne bestemmelser om anbringelse af unge med alvorlige adfærdsproblemer, hvor de unge kan anbringes og tilbageholdes uden deres eller forældrenes samtykke.

I Danmark forbliver den fulde forældremyndighed hos forældrene ved alle anbringelser. I Island kan børneværnet

bestemme og tage beslutning om, at forældremyndigheden skal overgå til børneværnsmyndigheden. Ellers ligger ansvaret for den hverdagslige omsorg hos børneværnet (plejefamilien eller døgninstitutionen) og hos forældrene.

Sverige og Island opererer desuden med permanente familieplejeanbringelser. I Island begynder alle anbringelser i familiepleje som forsøg de første 6 måneder som maksimum.

I de nordiske lande er forskellige typer af familiepleje det mest anvendte anbringelsessted. Hvor dominerende familieplejeanbringelserne er, er imidlertid forskelligt.

Der er lavet en sammenlignende undersøgelse af fordelingen af anbringelser på døgninstitution blandt unge. Denne viser, at godt 60 % af de unge i Danmark og Finland er anbragt på institution. Dette er alene tilfælde for 31 % af de norske og 26 % af de svenske unge. I Island er det alene 23 % af de unge der er anbragt på

institution, mens det gælder for 43 % af de grønlandske unge (Bengtsson, T.T. & T.B. Jacobsen 2009).

Andre tal fra Island viser, at antallet af børn anbragt på institution er oppe på 31 %. På Færøerne er andelen af døgninstitutionsanbragte børn nede på 18 % af alle anbragte børn og unge.

Det er lavet en sammenligning mellem familiepleje- og institutionsanbringelser i Sverige, Norge og Danmark, som omfatter børn i alle aldre. Denne viser, at anbringelsespraksis for børn under 6 år er meget lig hinanden i Sverige og Danmark. Over 80 % af børnene er anbragte i familiepleje. Norge adskiller sig markant her ved stort set ingen institutionsanbringelser at have i denne aldersgruppe. I forhold til de 6-12-årige skiller Danmark sig markant ud. I Danmark er 1/3 af de anbragte børn i aldersgruppen anbragt på institution, mens det er tilfælde for under 10 % af børnene i Norge og Sverige (Kirsten Holm Petersen, 2009).

De nordiske lande bruges mange forskellige anbringelsessteder til børn og unge

I Finland anvendes familiepleje, familieplejehjem og slægtspleje. På institutionsområdet har Finland flere typer af hjem: Børnehjem, specialbørnehjem, ungdomshjem, familiebehandlingshjem og kommunale børnehjem. Endvidere anvendes hybler og eget hjem til placeringer.

I Grønland anvendes familiepleje, privat familiepleje og familiepleje i Danmark. Endvidere anvendes døgninstitutioner, kommunale døgninstitutioner og private døgninstitutioner.

På Færøerne anvendes døgninstitutioner for børn med sociale vanskeligheder. Endvidere anvendes familieplejere til forløbige eller permanente anbringelser. På Færøerne er det tillige muligt at anbringe børn og unge på institution eller institutionslignende foranstaltninger i Danmark. Børn under 14 år bliver ikke i almindelighed sendt til Danmark og det sker kun, at der henvises til Danmark, hvis der ikke er tilbud på Færøerne.

Island har følgende anbringelsessteder: Plejefamilie (permanente og preliminære samt forstærkede plejefa-

milier (op til 1 år), akut-døgninstitutioner, behandlings- og diagnosecenter, behandlingshjem, langtidsinstitutionsanbringelse og institutionsanbringelse med misbrugsbehandling.

I Norge benytter man følgende typer af anbringelsessteder indenfor familieplejeområdet: Beredskabshjem, familiepleje, forstærket familiepleje, slægtspleje og forstærket slægtspleje. På institutionsområdet kan børn og unge placeres i døgninstitution, misbrugsbehandling, bo- og arbejdskollektiv, psykiatrisk institutionsbehandling og hybel/bosted med opfølgning..

I Sverige anvendes følgende typer familiepleje: Familiepleje, akut familiepleje og netværkspleje. Placeringerne kan også ske i offentlig institution, privat institution og sikret institution.

Danske placeringer sker for familieplejeområdets vedkomne i familiepleje, slægtspleje eller kommunal familiepleje. Derudover kan der ske placeringer på døgninstitution, sikret døgninstitution, privat opholdssted, eget værelse, kost- og efterskoler og på skibsprojekter.

Længden af anbringelser

Viden om varigheden af en anbringelse uden for hjemmet er sparsom. Det er ikke muligt at finde data om længden af anbringelser uden for hjemmet, som giver mening og som kan sammenlignes landene imellem.

I Danmark er der iværksat en omfattende forløbsundersøgelse, som følger alle børn født i 1995, som oplever en anbringelse i løbet af deres opvækst. Når disse børn er voksne, vil man kunne give et billede af anbringelsesmønstret både med hensyn til skift i anbringelser og med hensyn til længden af de enkelte anbringelser og den samlede anbringelse uden for hjemmet pr. barn.

Der er dog for nyligt lavet en undersøgelse af anbringelser på døgninstitution i forhold til længden af anbringelsen og behandlingsintensiteten i anbringelsen, som en sammenligning mellem Sverige og Danmark (KREVI – Mandag Morgen). Denne viste, at placeringerne på døgninstitution i Danmark er af længere varighed, mens prisen på de kortere anbringelser i Sverige er dyrere, hvilket kan tyde på, at der er en større behandlingsintensitet i de svenske døgninstitutionsanbringelser.

I Island var den gennemsnitlige anbringelsestid på behandlingshjem 161 dage i 2010 mod 389 døgn i 2006.

Hensynet for barnet og forældrene

Alle de nordiske lande har i dag ratificeret FN's konvention om barnets rettigheder, hvilket også afspejles i de sociale børneværnslovgivninger. Det fremgår således af lovgivningen i de seks lande, at børn har krav på et godt liv, og at de udøvende myndigheder har pligt til at støtte barnet og forældrene i, at dette bliver muligt.

I overensstemmelse med FN's børnekonvention henvises der til, at alle interventioner skal ske til barnets bedste. Lovgivningerne rummer i store træk de samme formuleringer af et godt børneliv, og de stiller krav om, at børn og unge, så vidt det er muligt, skal høres i deres egen sag. I alle landene bliver unge part i deres egen sag som 15-årige, i Finland dog som 12-årige.

På trods af disse ligheder så ses det, at der er forskelle i den grad af tvang og omsorgsoverdragelse, der anvendes i de nordiske lande.

Det antyder, at der også er forskel på, hvilke tiltag der grundlæggende betragtes som værende til barnets bedste ved en anbringelse. Det er et afgørende spørgsmål, om barnets interesser grundlæggende ses som samstemmende eller modstridende med forældrenes interesser i anbringelsessager. Man kan også sige, at det problem, at hensynet til barnets bedste ikke altid er ensbetydende med at varetage forældrenes interesser, netop 'løses' gennem muligheden for at anvende tvangsanbringelse. Denne mulighed foreligger som bekendt i hele Norden. Der er imidlertid ikke enighed på tværs af landene i det grundlæggende syn på forholdet mellem barnets/den unges og forældrenes interesser. Hvis parternes interesser betragtes som samstemmende inden for anbringelsessystemet, betyder det forenklet, at det er til barnets bedste, at forældrene opretholder så meget ansvar og indflydelse over barnets liv under anbringelsen som muligt. Hvis barnets og forældrenes interesser derimod anskues som fundamentalt i konflikt med hinanden, betyder det firkantet sagt, at forældrene bør fratages dele af ansvaret for og indflydelse på barnets liv under anbringelsen – af hensyn til barnets bedste.

I de lande, hvor tvangsanbringelse uden samtykke (omsorgsovertagelse) er en integreret del af anbringelsessystemet optræder modstillingen mellem barnets og forældrenes interesser meget synligt.

Det er tilfældet i Finland, Island, Færøerne og Norge. I Norge var der i forbindelse med udarbejdelsen af en ny børneværnslov i 1993 netop en bred debat om barnets bedste, og om hvordan dette hensyn blev sikret i forhold til forældrenes og samfundets interesser. 'Konklusionen' i Norge har været, at man betragter det som en sikring af barnets bedste, at forældre eller sagsbehandler ikke frit kan hjemtage børn og unge, som gennem længere tid har været anbragt uden for hjemmet via tvangsanbringelse med samtykke.

I Finland finder vi en tilsvarende ordning, hvor der ved længerevarende anbringelse altid finder en omsorgsovertagelse sted, hvilket betyder, at forældrene ikke frit kan hjemtage deres barn. Omsorgsovertagelse betyder endvidere, at dele af ansvaret for barnets omsorg overtages af det offentlige, og at forældrene både juridisk og praktisk mister indflydelse herpå.

I Island udtrykker anbringelsessystemet ligeledes en

opfattelse af, at der er grundlæggende interessemod-sætninger på spil mellem det anbragte barn og forældre-ne. Det kommer til udtryk ved, at man her allerede ved anbringelsens start vælger at vurdere, om der er behov for en permanent plejeanbringelse. Dog således at man altid begynder anbringelsen som en forsøgsplacering, som skal være endelig besluttet fra 3 måneder til højst et år efter anbringelsens påbegyndelse.

Efter dansk lov kan en anbringelse via beslutning i det kommunale børne- og ungeudvalg forlænges i op til seks måneder, hvis et samtykke til en frivillig anbringelse tilba-gekaldes, fx af forældrene eller den unge selv. Denne mulighed anvendes dog i praksis sjældent. Imidlertid er det værd at bemærke, at der i Danmark spores en delvis drejning væk fra overordnet at se barnet og forældrenes interesser som samstemmende til i højere grad at se dem som i konflikt. Dette kommer aktuelt til udtryk ved Barnets Reform, som trådte i kraft i 2011, hvor hovedfor-målet er en række lovændringer, som skal sikre kontinu-et og stabilitet for børn og unge, som er anbragt uden for hjemmet.

På linje med dansk lovgivning vægter den svenske soci-allov frivillighedsprincippet højt, og den fremhæver vær-di-en af, at alle anbringelser sker frivilligt og på baggrund af samarbejde. Ved frivillige anbringelser skal der alene tages udgangspunkt i barnets og familiens behov for hjælp og deres ønske om at modtage denne hjælp. Det betragtes inden for sociallovens rammer som et udtryk for barnets bedste, at alle tiltag, herunder anbringelser, er frivillige og baseret på selvbestemmelse.

Forældres rettigheder og samvær under anbringelsen

Ingen forældre i de nordiske lande mister forældremyn-digheden ved en anbringelse af deres barn. Men foræl-drenes ret og pligt til at drage omsorg for og beslutte på barnets vegne er forskellig – herunder er reglerne om samvær mellem forældre og det anbragte barn forskellig.

I Norge er det sådan, når barnevernet overtager omsor-

gen (den daglige omsorg, når barnet bliver anbragt i institution eller familiepleje) mod forældrenes vilje, og sagen bliver behandlet i Fylkesnemnda, beholder foræl-drene forældreansvaret. Det betyder, at de har myndighe-den i afgørelser om religiøse spørgsmål, skolevalg osv. indtil barnet er fyldt 15 år. Forældrene har som udgangspunkt ret til samvær, men hyppigheden bliver fastsat af Fylkesnemnda.

Når barnet bliver frivilligt anbragt (i samarbejde mellem barneverntjenesten og forældrene) i institution eller fami-liepleje, afgiver forældrene den daglige omsorg til anbrin-gelsesstedet, men forældrene beholder forældreansva-ret. Juridisk set skal der aftales en ordning mellem anbringelsesstedet og forældrene om, hvordan forældre-ansvaret (i første omgang samværsspørgsmålet) forval-tes af og mellem dem. I praksis er det barneverntjene-sten, som kommer med råd og aftaler dette, men barne-verntjenesten kan ikke tvinge en ordning igennem.

I Danmark vil beslutninger (også de mere dagligdags) vedrørende barnet, uanset om anbringelsen sker med eller uden samtykke, bero på en aftale med forældrene. Et juridisk vilkår, som til tider kan give mange vanskelig-heder for institutionen eller plejeforældrene og det anbragte barn.

Vedrørende samvær er der imidlertid sket en nylig ændring i den danske lovgivning, idet forældrenes ret til samvær er afløst af barnets ret til samvær med foræl-dre, familie og netværk. Barnets ret indebærer, at bar-nets behov for og ønsker om samvær står over forældre-nes ønsker om kontakt og samvær. Barnet skal høres og inddrages i afgørelser om samvær, og afgørelserne skal træffes ud fra, hvad der er til barnets bedste. Der er end-videre indført en bestemmelse om, at anbringelsesstedet skal høres inden der træffes afgørelse om samvær.

En vigtigt samfundsmæssig og retssikkerhedsmæssig foranstaltning i alle de nordiske lande er, at myndighe-derne skal føre tilsyn med de steder, børnene og unge unge anbringes, hvad enten det er på en døgninstitution eller familiepleje. Tilsynet er udformet forskelligt i de for-skellige lande.

4. Børns deltagelse og høring

I dette afsnit gøres der rede for de nordiske regler og retningslinjer samt børns deltagelse og høring i hverdagslivet på anbringelsesstederne: deres deltagelses- og forhandlingsmuligheder, samspillet mellem pædagog(er) og børn og børnene imellem

Børn skal inddrages og høres

Børn skal inddrages og høres i alle beslutninger vedrørende deres eget liv. Børnekonventionen indeholder en ret for barnet til at udtrykke sin mening i ét og alt. Børn har ret til medbestemmelse – som indflydelse, deltagelse og ytringsfrihed.

I alle de nordiske lande er disse rettigheder inkorporeret i de sociale love. Lovgivningen i Færøerne for eksempel sikrer, at partnerne høres, når en sag lægges frem for børneværnet. Barnet har en såkaldt partsstatus. Børn, som er anbragt på døgninstitution eller i familiepleje, skal høres. Børn på 12 år bliver hørt og børn på 15 år er med til at træffe beslutninger om deres egne forhold. Børn på 15 år bliver indkaldt og sidder med ved møderne om deres egen situation og afgørelser. Børn på 12-15 år bliver indkaldt og hørt af en af medlemmerne i børneværnet.

I Island skal børn, som er fyldt 12 år høres, og de er part i sagen, når de fylder 15 år. Det er børnevæmet, som bestemmer om barnet, når dets sag skal undersøges, skal have en "talsmand", men de får det vanligvis, når der skal træffes beslutning om en anbringelse uden for hjem-

met. Børn og forældre kan få økonomisk støtte til juridisk bistand, hvis de vil klage over de truffe beslutninger.

I Norge har børn under 15 år, eller børn uden egne partsrettigheder, ret til en talsperson, der kan fremføre deres synspunkter for beslutningstagerne.

Et er lovens bogstav og ånd. Noget andet er praksis. Børnene kender ikke deres rettigheder. Der er dog forskelle mellem de nordiske lande. I Danmark er det omkring 40 % af børnene, der ved meget eller noget om deres rettigheder, mens det i Finland er 69 %, der ved, at de har deres egne rettigheder. Særligt i Danmark er det, at kun 9 % af børnene selv siger, at de ved meget om børnekonventionen. Når der er så store forskelle på de nordiske lande, er det især fordi, at børn i Finland bliver undervist i børnekonventionen i skolen.

Mange undersøgelser viser, at børnene ikke inddrages og høres. I Danmark har Ankestyrelsen undersøgt, hvordan barnet eller den unge bliver inddraget forud for en afgørelse. For eksempel om at barnet eller den unge skal anbringes uden for hjemmet. Undersøgelsen viser, at kommunerne kun i 63 % af sagerne har inddraget barnet eller den unge i tilstrækkeligt omfang.

Reglerne i den danske lovgivning

Høring

Alle børn og unge skal høres om alle afgørelser om tiltag efter den sociale lov.

Samtaler med børn

Der skal to gange årligt samtales med anbragte børn og unge. Samtalen skal foregå på anbringelsesstedet, helst uden deltagelse af ansatte på institutionen eller plejefamilien.

Part i sagen

Børn og unge er fra de fylder 15 år part i sagen. Det vil sige, at der skal ligge et samtykke vedrørende afgørelser. Børn over 15 år har ret til advokatbistand.

Klageadgang

Børn på 12 år har klageadgang vedrørende de afgørelser, som kan påklages.

Reglerne om klageadgang tilsiger, at børn, fra de er 12 år, har mulighed for at klage over afgørelser om forebyggende foranstaltninger og anbringelser, ungepålæg, hjemgivelse og hjemgivelsesperiode, valg af anbringelsessted, samvær og kontakt.

En række klager har opsættende virkning (dvs. at afgørelsen ikke må iværksættes før klagen er behandlet): Klager over valg af anbringelsessted, ændring af anbringelse, efterværn som fortsat anbringelse, afgørelser om hjemgivelser og hjemgivelsesperiode.

I 62 % af sagerne overholder komunerne ikke regler og praksis fuldt ud. De følger ikke lovkrav om at udarbejde en børnefaglig undersøgelse. Der er ikke udarbejdet en handleplan, før kommunen træffer en afgørelse.

Kommunen indhenter ikke samtykke fra alle relevante parter i sagen.

En islandsk undersøgelse om børns deltagelse i beslutningsprocessen i anbringelsessager viser, at børnene og de unge ikke er medunderskrivere på deres sag, selvom det er påkrævet i følge loven.

Barnets rettigheder og beskyttelse under anbringelsen

Mens børns rettigheder er indlagt i de nordiske landes lovgivning såvidt angår myndighedsbeslutninger, så er børns rettigheder på deres anbringelsessted mindre reguleret. For eksempel er den eneste bestemmelse i dansk såvel som den islandske lovgivning, der tager barnets trivsel og rettigheder under anbringelsen op, en bestemmelse om, at der skal samtales med barnet to gange om året.

Den norske barnevernslovgivning adskiller sig imidlertid fra de øvrige nordiske lande ved, at barnet gives positive rettigheder under anbringelsen på en barnevernsinsti-

tution. Barnet har ret til personlig integritet, til bevægelse i og uden for institutionen, ret til besøg på institutionen. Barnet har endvidere for eksempel ret til telefonbrug og medicinsk behandling.

Uanset at Norge står alene med at tildele barnet lov-mæssige rettigheder under anbringelsen, så er der i alle nordiske lande en beskyttelse af barnet mod magtmisbrug under anbringelsen. Beskyttelsen går på, at der i reglerne er indlagt bestemmelser om, at magt i form af tvang, tilbageholdelse og fastholdelse ikke er tilladt. Reglerne går endvidere på, at konfiskering af sager og ransagelse af rum ikke er tilladt.

Det er karakteristisk for reglerne om beskyttelse af børn under anbringelsen, at beskyttelsen alene gælder for børn anbragt på institution og ikke gælder for børn anbragt i familiepleje, som er den mest udbredte anbringelsesform i alle de nordiske lande.

Børneombudsmand

I Norge, Sverige, Finland og Island er der udpeget en børneombudsmand. I Danmark har man et Børneråd. Opgaven for disse instanser er at skabe opmærksomhed om og kendskab til børns rettigheder og være barnets talerør i den offentlige debat.

Barnombudsmannen – uppdrag, organisation och arbetssätt

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Myndigheten bevakar hur barnkonventionen efterlevs i samhället och driver på genomförandet i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen kan lämna förslag till regeringen på ändringar i svensk lagstiftning.

En viktig uppgift i Barnombudsmannens arbete är att delta i samhällsdebatten och att påverka beslutsfattare och allmänhetens förhållningssätt i angelägna frågor som rör barn och ungas rättigheter och intressen. Barnombudsmannen utövar ingen tillsyn över andra myndigheter men har rättslig befogenhet att kalla in

parter för överläggning. Enligt lag får Barnombudsmannen inte ingripa i enskilda fall men har anmälningsplikt vid kunskap om ett barn som far illa.

Barnombudsmannen har regelbundna kontakter med barn och ungdomar för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Kontakten sker bland annat genom besök på skolor och i föreningar, genom brev och telefonsamtal. Expertråd med barn och ungdomar finns också knutna till barnombudsmannen för längre och kortare tider.

Varje år lämnar Barnombudsmannen en rapport till regeringen. Den beskriver myndighetens arbete under året och innehåller situationsanalyser och rekommendationer till förbättringar för barn och unga.

Børneombudsmanden i Sverige, Finland og Island og Børnerådet i Danmark ligner hinanden i forhold til de opgaver, de varetager. Det vil sige følge børn og unges velfærd og rettigheder, påvirke beslutningstagere i forhold til barnets perspektiv, etablere kontakt med miljøer af børn og unge og videreformidle deres holdninger, informere og kommunikere om relevante børnespørgsmål og stå vagt om FN's børnekonvention.

I Norge er barneombudsmandens rolle mere udvidet. I Norge kan børn og unge henvende sig direkte til Barneombudsmanden med deres sag. Ombudsmanden vurderer de enkelte sager, vejleder børn og unge. Når sagerne er mere principielle, kan den norske ombudsmand komme med henstillinger i sagen.

En børneombudsmand betyder nødvendigvis ikke, at børn har flere rettigheder. FN's Børnekomité har imidlertid overfor bl.a. Danmark påpeget, at danske børn er bedre stillet, hvis der er et sted specielt for børn, hvor børn selv kan klage, hvis de bliver behandlet dårligt.

Det offentlige har en pligt til at være transparent og tydelig i dets forventninger defineret gennem love, regler og retningslinjer for de offentlige opgaver og ydelser. Børnekonventionen er et vigtigt og styrende grundlag for udformningen af dette.

Socialpædagogens ansvar

Socialpædagogerne er en vigtig garanti for, at børn og unge får deres rettigheder opfyldt. Børnekonventionen er et styrende grundlag for socialpædagogens virke, og det er en forudsætning, at socialpædagoger og andre, som arbejder med udsatte børn og unge, er godt kendte med børnekonventionen.

For socialpædagogikken og socialpædagogerne betyder konventionen, at indsatsen skal tilrettelægges efter en konkret vurdering af det enkelte barns behov. Det enkelte barns konkrete situation skal medtænkes, og barnets perspektiv skal inddrages – i hverdagslivet på anbringelsesstedet.

Eksempel fra Færøerne

Dagligdagen i institutionerne

I institutionerne har hvert barn tilknyttet to kontaktpersoner. Kontaktpersonerne har ansvar for, at behandlingsplaner bliver lavet og at anbefalinger bliver skrevet og videregivet til børneværnet. Kontaktpersonerne har ansvar for alt det praktiske omkring barnet og skal sikre, at der er regelmæssig kontakt med forældre og pårørende, skole, børneværnet og andre myndigheder.

Der holdes regelmæssige kontakttimer med barnet og den unge, hvor der sikres, at barnet kan komme med sine ønsker, forventninger og forhåbninger. Barnet kan til enhver tid tale med andre voksne på institutionen, men der fastholdes en praksis om, at der er visse ting, der kun tales med kontaktpersonen om.

Børnene har indflydelse på, hvilken sport eller aktiviteter de ønsker at deltage i, i deres fritid. Personalet støtter barnet i at holde fast ved sine ønsker og gennemføre dem.

Der holdes husmøde en gang i ugen, hvor hverdagsting tages op, som f.eks. mobning, sprogbrug, følelser og

hvad der er aktuelt for børnene og de unge at tale om. På husmøderne laves der madplan, som børnene har indflydelse på, men det er personalets ansvar at sikre, at børnene får sund kost.

Der er tiltag i dagligdagen, som personalet planlægger, hvis indhold børnene har indflydelse på. For eksempel laves der idræt i en hal en gang om ugen – børnene har medbestemmelse om, hvilke aktiviteter de vil lave.

Børnene og de unge får lomme penge, som de selv bestemmer over, med vejledning fra personalet.

Barnet og den unge har som hovedregel selvbestemmelse i forhold til personlige spørgsmål. Institutionslederen kan dog nægte et barn eller ung at gå ud.

Det er ikke tilladt at straffe børn og unge fysisk under institutionsopholdet – det er heller ikke tilladt at udøve magtanvendelse. Der kan dog i helt særlige tilfælde udøves magtanvendelse for at beskytte barnet og den unge eller de andre børn og unge. Magtanvendelse skal indberettes til børneværnet.

Socialpolitisk og etisk har socialpædagogen et ansvar for at sikre, at børnekonventionen efterleves i egen praksis, men de har også pligt til at påpege, når staten ikke lever op til FN's Børnekonvention, og det har de, når barnet ikke inddrages og høres i sin sag.

Børnene og de unges oplevelser

I Norge blev der i 2006 gennemført en brugerundersøgelse (Gjerustad og Gatun) som omfattede 436 børn over 13 år og opefter på i alt 114 barnevernsinstitutioner. Et klart flertal af børnene vidste, hvorfor de var anbragt og de følte sig trygge på institutionen. De stolede på en eller flere af de voksne, som arbejdede på institutionen og de fik hjælp til at gennemføre fritidsaktiviteter og skolearbejde. Hovedindtrykket var, at få af børnene oplevede institutionen som et lukket rum. Et stort flertal gav udtryk for, at de havde flere venner, både i og udenfor institutionen.

Cirka halvdelen vidste derimod ikke, hvor længe opholdet skulle vare, og bare en tredjedel kendte til planen for opholdet. Lidt under halvdelen sagde, at de var blevet informeret om deres rettigheder, mens de boede på institutionen. Spørgsmålet om at tage vare på børnenes rettigheder, er, ud fra denne undersøgelse, en udfordring i forhold til at gøre dem til en integreret del af hverdagslivet i institutionerne.

I Norge er der for nylig (marts 2011) gennemført en undersøgelse, hvor over 800 børn, som er anbragt uden for hjemmet, er blevet spurgt om, hvordan de oplever deres omsorgstilbud. 7 ud af 10 børn har det godt i deres plejefamilie eller på institutionen. Men der er mange og omfattende forbedringspunkter. For eksempel kommer det frem, om børn som opholder sig på institution, at:

- Ca. 4 % (i familiepleje) og 15 % i institution oplever, at de ikke har det godt
- ca. 30 % oplever sig ikke trygge
- ca. 40 % oplever, at de voksne ikke har tid til dem og over 50 % får ikke at vide, hvad der skrives om dem i rapporter og lignende
- ca. 40 % oplever, at de ikke får lov til at være med til at bestemme om vigtige forhold i deres eget liv
- flere børn går ikke i skole
- 53 % stoler på de voksne og 58 % mener, at de voksne stoler på dem.

Kilde: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Rambøll, marts 2011

Undersøgelser i Danmark viser, at unge som har boet på institution, fremhæver, at de socialpædagoger, som de havde det bedste forhold til, var dem som involverede sig, som konfronterede, udfordrede og handlede, når det var nødvendigt. Det var socialpædagoger, som samtidig ikke var bange for at blive skældt ud, men parate til at stå frem og vise, hvad de stod for.

Børn og unge anbragt uden for hjemmet har – som alle andre børn – brug for stabil og tæt voksenkontakt. Voksne, som ser og hører dem. Voksne, som tager dem alvorligt. Voksne, som er tilgængelige og lette at snakke med. Voksne, som bidrager til at skabe varige, trygge og udviklende relationer. Det kræver socialpædagoger, der vedvarende viser børnene ægte interesse og som accepterer, at det kan tage lang tid at udvikle et godt kontakthold til børn og unge, som har ondt i livet.

Udsatte børn og unge har – som andre børn – brug for kammeratskaber og mindst én god ven, som de er særligt knyttet til og sammen med. Kammerater de kan dyrke en eller flere fritidsinteresser med. Det kræver en socialpædagogisk indsats, der kan bidrage til at skabe udviklende læringsmiljøer og venskaber, der ikke bringer dem i nye udsatte situationer for eksempel knyttet til kriminalitet, alkohol, hash, vold etc.

I denne indsats er børnenes indbyrdes sociale liv helt afgørende. Danske studier viser, at dannelsen af børnegruppens betydningsfællesskaber er rammesættende for deres adfærd og udvikling. Institutionsabragte børn er i en særlig situation: De andre børn er ikke deres søsken, men på den anden side er disse børn 'givet'.

Børnene har ikke haft indflydelse på, hvem de vil være sammen med. Dette er selvfølgelig et vilkår i mange velfærdsinstitutioner: Daginstitutioner og skoler, men forskellen er den, at for anbragte børn finder samværet med de andre børn sted som en erstatning for det hjemlige private domæne.

Børns deltagelse og høring handler således også om at være del af og høre til i fællesskabet. Anbragte børn har noget særligt sammen, og de forholder sig til hinanden som gruppe. Fælles begivenheder, som gruppens medlemmer kan referere tilbage til er et vigtigt element til at skabe betydninger og fællesskab. En fælles gruppefølelse

se og særlige venskaber opstår. Børnene er loyale og viser andre respekt. De hjælper hinanden og viser omsorg for hinanden.

Børn anbragt i familiepleje er i en anden position. Et fremmed barn i en lille familie de skal være en del af. De bliver plejebroder eller -søster til familiens børn. En ekstra bror eller søster, der skal finde sin plads i søskende-

relationerne. Det stiller store krav til plejeforældrene, der på den ene side skal sikre, at plejebarnet får den nødvendige opmærksomhed og omsorg, men på den anden side må de heller ikke "glemme" egne børns behov til fordel for det måske mere krævende plejebarn. De skal på en og samme tid varetage omsorgen for plejebarnet, være opmærksomme på egne børns situation og tage hånd om deres og plejebarnets indbyrdes relationer.

5. Et bedre hverdagsliv

I dette afsnit diskuteres den institutionelle orden; det eget liv med rutiner, regler og handlemønstre, der opstår og udvikler sig vanemæssigt på en institution, og efterhånden kan begrænse børn og unges handlemuligheder. Der gives eksempler på, at der kan skabes en kultur, der modsvarer børns behov og rettigheder.

Tæt på familielivet

Der er mange forskellige typer af døgninstitutioner, men fælles er, at de er et bo- og opholdssted for udsatte, truede og truende børn og unge, som forældre af den ene eller anden grund ikke kan tage vare på. Døgnrytmen på en døgninstitution er i trit med rytmen i en familie. Børnene skal vækkes, sendes i skole, modtages efter skoletid, fritidsaktiviteter skal arrangeres, besøg hos læge og tandlæge skal tilrettelægges, indkøb skal foretages, og spise- samt sengetider skal overholdes.

Deltagerstaterne anerkender barnets ret til hvile og fritid, til at lege og dyrke fritidsinteresser, som er passende for barnets alder, og til frit at deltage i det kulturelle og kunstneriske liv

– Artikel 31 i FN's Børnekonvention

Men hverdagslivet i en døgninstitution er også forskelligt fra livet i en familie. Livet på en døgninstitution folder sig ud i en gruppe af andre børn og unge, som typisk er større end en søskendeflok.

Aftenmåltidet er fælles i børnegruppen. Hvis børnene og de unge er anbragt i en familiepleje, er der plejefamiliens egne børn, som det anbragte barn skal dele opmærksomheden med. Det er plejebarnets virkelighed at leve med to familier.

Når dagligdagens rutiner standardiseres kan hverdagen nemt blive til det institutionaliserede liv.

På en døgninstitution er børnene omgivet af mange voksne, for hvem institutionen er en arbejdsplads med personale- og behandlingsmøder, vagtplaner og kollegial sparring. Arbejdet på institutionen er organiseret og styret af handle- og behandlingsplaner og bestemte regler og rutiner. Arbejdstider, kontaktpersonordninger, kardex og indberetninger.

Familieplejeren er på arbejde i sit eget hjem og hele familien er til rådighed for plejebarnet. Plejeopgaven er integreret i det almindelige familieliv så godt, det er muligt.

Når institutionen bliver en arbejdsplads for personalet, er der fare for, at livet institutionaliseres.

Et intenst socialt miljø

For børn anbragt i behandlingsøjemed kan det være hårdt arbejde, når hverdagen i høj grad kommer til at handle om deres psykosociale problemer. De bliver konstant observeret og analyseret. En ph.d. fra SFI om hverdagen på to danske behandlingshjem beskriver, hvordan børn og voksne dagligt forhandler om børnenes problemer og behandlingen af dem. Det meste af det, børnene foretager sig, bliver fortolket – også ganske almindelige dagligdags ting, som at bage en kage eller spille et spil.

Børnenes personlighed er hele tiden i centrum. Resultatet er et intenst socialt miljø, som børnene skal bruge meget energi på at leve i. De er i høj grad på arbejde, når de bor på behandlingshjem. De arbejder med sig selv og deres plads blandt de andre børn og voksne.

I et hverdagsperspektiv er det mindst ligeså vigtigt, at der er fokus på at lære børnene praktiske færdigheder, som f.eks. at lave mad eller gøre rent, ligesom de må ud i omverdenen for at gøre sig bekendt med butikker, banker, arbejdspladser etc.

Barnets problemer

Selvfølgelig kan vi beskrive de anbragte børn som præget af kaos og diskontinuitet i omsorg og normer, børn og unge med psykosociale vanskeligheder, udviklingsforstyrrelser og adfærdsproblemer. En sådan kategorisering kan være hensigtsmæssig, når det for eksempel gælder om at forstå, hvordan barnets vanskeligheder har påvirket dets livsforløb. Det kan være hjælpsomt, når der skal tages særlig hensyn.

Men samtidig vil den særlige opmærksomhed på barnets problemer ofte medvirke til, at den socialpædagogiske indsats tager udgangspunkt i, hvad barnet "fejler"

og hvordan det kan hjælpes, altså i det barnet ikke kan, hvorfor det skal behandles.

Kategoriseringer kan være med til at fortrænge det individuelle og unikke, fordi de oftest vil begrænse forventningerne til barnet og på den måde sætte grænser for fantasien og etableringen af det udviklingsrum, der nødvendigvis skal etableres for børnene. Kategoriseringer af børnene og de unge kan føre til det institutionaliserede liv.

Udviklingsrum

Børn og unge anbragt uden for hjemmet er børn som andre børn med forskelligartede behov og udviklingsmuligheder alt afhængig af deres individuelle kompetencer og interesser samt de samspil, børnene og de unge har haft adgang til.

Deltagerstaterne skal respektere og fremme barnets ret til fuld deltagelse i det kulturelle og kunstneriske liv og skal opmuntre til, at der stilles passende og lige muligheder til rådighed for kulturel, kunstnerisk, fritidspræget og rekreativ udfoldelse

– Artikel 31 i FN's Børnekonvention

Børn og unge, som bor på døgninstitution, er ikke kun passive ofre for vanskelige livsomstændigheder. De er børn og unge, der handler aktivt og har udviklet handlemåder, som de oplever som funktionelle eller i hvert fald et bedste bud i en problematisk livssituation.

Den konkrete situation, barnet eller den unge befinder sig i og den måde det forsøger at mestre sine muligheder på, skal forstås som meningsfuld på baggrund af svigt. Ved at flytte fokus væk fra barnet og den unges adfærd over på udviklingsbetingelserne kan faget og dets udøvere samle indsatsen om at skabe udviklingsrum for de anbragte børn og unge. Det vil sige at tilrettelægge læreprocesser og finde veje sammen med børnene og de unge, som hjælper dem og deres netværk videre i livet.

I arbejdet med at realisere og skabe rum for udvikling er fire parametre afgørende – nemlig:

- At barnet og den unge er aktivt, dvs. at deres liv er præget af engagement i forhold til sig selv og omgivelserne

- At barnet og den unge har gode sociale relationer, dvs. at det lever og udvikler sig sammen med andre
- At barnet og den unge har en positiv selvopfattelse, dvs. at det oplever sig selv som duelig, nyttig og værdifuld – tilfreds med egen indsats i hverdagen
- At barnet og den unge har en grundstemning af glæde, dvs. at det har et liv med rige oplevelser, at det oplever tryghed og at dets hverdag er præget af glæde.

Det fordrer et hverdagsliv, hvor man bringer socialpædagogikkens fokus væk fra børnenes risikoadfærd og problemer og over på deres udviklingsbetingelser og institutionerne som et udviklingsrum.

Lukkede institutioner

Når livet leves afsondret fra omgivelserne bliver det let et institutionaliseret liv.

Døgninstitutionerne er ofte blevet klandret for, at de er lukkede institutioner med deres helt eget liv. Institutioner som har udviklet egne meninger om barnets bedste. Et sted hvor størstedelen af børnenes hverdag foregår på institutionen; hvor det er begrænset, hvor meget de anbragte børn og unge hører til og er del af et børnefællesskab og ungdomsliv i lokalsamfundet.

Det stemmer ikke nødvendigvis med den faktiske virkelighed. Børns lokale skolegang og deltagelse i lokalsamfundets fritidsliv er oplagte eksempler på, at døgninstitutionerne ikke er isolerede. Børnene og de unge selv oplever ikke institutionerne som lukkede, og de fleste har venner både i og uden for institutionen, men de deltager i færre fritidsaktiviteter end plejebørn og børn i almindelighed.

Det er naturligvis vigtigt, at børnene og de unge selv mener, at de har et godt forhold til omverdenen. Børnene skal have mulighed for spontant at bevæge sig væk fra institutionen, gå på indkøb og ture i omegnen, på kammeratbesøg og for at få besøg af kammerater på institutionen. Denne kontakt med livet uden for institutionen er i sig selv livsvigtig og betydningsfuld for deres rehabilitering.

Det behøver ikke være institutionen som sådan, der holder på børnene eller den kendsgerning, at der altid er

legekammerater. Anbringelsen er en beskyttelse af barnet, der som sagt (side 14) kan opleve opholdet som et "pusterum", fri af alverdens fortrædeligheder. Desto mere er der grund til gradvist at støtte barnet i at komme udenfor institutionen.

Normer og regler

En døgninstitution er som andre institutioner et sæt af normer og regler, der knytter sig til en bestemt opgave og funktion. Den er en social struktur, som skal regulere de anbragte børn og medarbejdernes adfærd og samarbejde indbyrdes og i forhold til det omkringliggende samfund. Døgninstitutionen adskiller sig fra familien som institution ved, at den mangler hjemmets privathed. I det private hjem kan man gøre, som man vil uden overvågning og udefrakommende regler.

Det kan naturligvis diskuteres om det private hjem opfylder denne forventning om frihed, alligevel er det ligegodt det, som børnene og de unge ofte efterlyser og socialpædagogerne efterstræber – nemlig hjemligheden. Dette kommer for dagen ved måden institutionen er indrettet på og som en stemning.

Et hus eller en lejlighed i et boligkvarter. Egne værelser til børnene, et fælleskøkken og en dagligstue. Institutionslivets hverdag skal helst ligne en almindelig families hverdag så meget som mulig med en duft af kaffe, tændte stearinlys i vinduet, blomster på bordet og friskbagte boller. Det viser sig i den personlige omsorg for barnet: Hjælp til lektierne, hjælp med tøj og personlig hygiejne – "aftenhyggen" og godnathistorie.

Det kan altid diskuteres, om dette billede på hverdagen i en familie er billedet på familielivet i dag. For nogle af de anbragte børn er det i alle fald ikke genkendeligt. Det familieliv anbragte børn har levet, ligger nødvendigvis ikke tæt op af det liv almindelige børn har hjemme ved deres familie. I al fald er deres hjemlighed blevet diskvalificeret af systemet. Andre vil ikke kunne klare al den "omsorg og bekymring". De vil bare være et sted, hvor der er en stol, en seng og et bord.

Ikke desto mindre er den pædagogiske tankegang den, at det giver børnene nye muligheder og nye forbilleder, når de oplever og fornemmer at høre til, føle sig hjemme, være del af et fællesskab og have et trygt sted at

leve sit liv ud fra. Og dog er og bliver institutionslivets hverdag institutionaliseret.

Medarbejderne kommer og går, nye børn kommer til og andre sendes hjem. Døgninstitutionerne har deres særegne regelsystemer. Regler er med til at give børn et klart og realistisk billede af, hvad der forventes af dem. De får mulighed for at prøve sig selv af. Men hvis reglerne er skabt, fordi man lever i en institution og de ikke svarer til, hvad der gælder i samfundet uden for institutionen, er man lige vidt.

Regler kan være strenge og indskrænke handlefriheden eller de kan give grønt lys for at gøre, hvad man vil inden for definerede grænser. De kan være faste eller til daglig forhandling - absolutte eller relative. De kan læses og forvaltes forskelligt – smidigt eller usmidigt. Regler kan accepteres og følges eller overtrædes og skabe konflikt. Når mange børn er sammen kan det være svært at afpasse regler og normer det enkelte barns behov. Når mange socialpædagoger udskiftes daglig – kommer og går - kan det være vanskeligt at administrere reglerne ensartet.

En døgninstitutionens husregler og normer skal skabe sociale strukturer, som giver børnene selvfølelse, trykthed, rettigheder og ansvar. Regler, der ikke udformes i overensstemmelse med de behov børn i institutionen har, vil altid virke institutionaliserende.

Socialpædagogerne skal sammen med barnet tilrettelægge læreprocesser, der understøtter dets personlige udvikling og de skal give børnene mulighed for at indleve sig i det almindelige samfund og føle sig som medlemmer af det.

Brug af tvang

I et almindeligt familieliv vil forældrene sætte grænser ud fra egen overbevisning, og hvad de vurderer er det bedste for deres børn. Forældres mulighed for at sætte grænser mod barnets vilje, selv om det kan indebære elementer af tvang (for eksempel at spise op, hente en ung hjem fra byen, at ransage den unges værelse osv.) er forankret juridisk og etisk. Forældrene har ansvar for barnet. Dette er anderledes på en institution, hvor forældrenes virkemidler ikke kan tages i brug på samme måde.

Grænsen for, hvad der anses som tvang er svær at sætte. Efter vores opfattelse vil alle handlinger, som sker mod barnets eller den unges vilje, kunne opfattes som tvang, set i lyset af børnekonventionens artikler om barnets personlige frihed og integritet.

Samtidig har de voksne et ansvar for børnene og de unge. Det betyder, at socialpædagogen i en række sammenhænge må tage beslutninger om barnets liv og udføre handlinger, som barnet selv kan være uenig i. Det handler om at have et fagligt handlerum og kunne udøve individuelle skøn sammen med de involverede.

En eventuel brug af tvang i opdragelsesøjemed fra socialpædagogen og institutionens side må altid være underlagt refleksion og kontrol og ikke mindst må børnene og de unge selv være aktører i de vurderinger, som gøres om de ulige hændelser.

Det er forskellige regler på forskellige niveauer, som styrer dette i de nordiske lande, men uafhængigt af dette har socialpædagogen et ansvar for at bringe temaet om tvang på dagsordenen. Heri ligger der vigtige etiske og faglige diskussioner om, hvordan socialpædagogens arbejde skal fremme omsorgen og udviklingen for barnet og den unge.

Særlig hensyntagen

Den socialpædagogiske opgave er dels at forebygge den sociale eksklusion og dels at hjælpe allerede udstødte og marginaliserede tilbage i det samfundsmæssige fællesskab. Sigtepunktet er børnene og de unges deltagelse og integration i samfundslivet.

Børnene skal som andre børn have muligheder for at tage del i de daglige gøremål og udfolde sig i fritidsaktiviteter - i og uden for institutionen. De skal have adgang til at deltage i organiserede lokale fritidstilbud på faste tidspunkter i løbet af ugen. De skal kunne slappe af og være sig selv eller sammen med andre børn i fritiden omkring lektielæsning og computerspil, men også have mulighed for at være aktive sammen med medarbejdere, der har tid til at snakke med dem. De skal have mulighed for at finde sammen med kammerater i deres fritid for at lytte til musik og se fjernsyn, men også for at hænge ud i butikscentret og grillbaren. De mindste kan have brug for bare at være børn og lege.

Institutioner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenlig med barnets alder og modenhet, med formålet med oppholdet, og med institutionens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel. Barna skal ha rett til at bevege sig både i og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes av hensyn til behovet trygghet og trivsel.

Lov om barnevernstjenester(Barnevernloven) Norge

Store som små har børnene brug for at komme ud i omverdenen for at kunne leve sig ind i og forstå det samfund, de vokser op i, ligesom de skal lære sig at skabe og vedligeholde kontakt med jævnaldrende, nærmiljøet og eget familienetværk ved at inddrages i meningsfulde og identitetsskabende fællesskaber.

Det har de ligesom alle andre børn, men anbragte børn kan have endnu mere brug for det. Dels fordi institutionstilværelsen kan isolere dem fra omverdenen og dels fordi omverdenen kan møde dem med fordømmelse. Almindeligvis har børn anbragt uden for hjemmet deltaet i færre fritidsaktiviteter end andre børn, og hvis de har, er deres erfaringer ofte negative. De skal have hjælp og støtte for at overvinde forhindringerne.

Døgninstitutionen – lukket om sig selv eller en del af det omgivende samfund – er en specialiseret ydelse. Den betragtes som en forudsætning for barnet eller den unges integration i normalsamfundet, der har forkastet dem. Institutionstilværelsen er et vilkår for det anbragte barn, de har ikke andre steder at bo. Selve det at blive anbragt spiller en betydelig rolle i barnets liv. En anbringelse efterlader sår på sjælen. Begge dele kræver særlig hensyntagen.

Hverdagen handler om institutionslivet som ramme om børnenes tilværelse. Et institutionsliv, der for en kortere eller længere periode skal erstatte og/eller supplere den familie, de hører til. Et udviklings- og opvækstmiljø, der skal give dem de samme udfoldelsesmuligheder som andre børn. Når børnene er anbragt som led i en behandlings- og rehabiliteringsproces, er det barnets problemer og dets baggrund, der er i centrum. En forudsætning for, at denne indsats krones med held er, at hverdagslivet gør tilværelsen for børnene nemmere.

Det vil sige, at hverdagen skal være til at overskue. Den skal være troværdig. En hverdag hvor glæde, munterhed

og fantasi er det gennemgående i børnenes liv på institutionen.

6. Temaer – dilemmaer og udfordringer

Dette sidste afsnit er en afsluttende diskussion om konventionen mellem idealerne og virkelighedens betingelser. Hvad socialpædagogen kan, hvilke dilemmaer står hun i? Hvad begrænser hende? Afsnittet munder ud i en række spørgsmål til diskussion på arbejdspladserne.

Budskabet i dette hæfte er, at FN's Børnekonvention skal have større gennemslagskraft og ud af skyggetilværelsen. Den skal langt mere aktivt indarbejdes i de nordiske landes lovgivning og forvaltningspraksis. Det er ikke nok, at børns rettigheder er indlagt i de nordiske landes lovgivning i forhold til myndighedsbeslutninger. Børn anbragt uden for hjemmet – for eksempel – bør, som i Norge, gives positive rettigheder under anbringelsen.

Alle de nordiske lande bør have en børneombudsmand. En ombudsmand, der kan skabe opmærksomhed om og kendskab til børns rettigheder og være deres talerør i den offentlige debat, men som også har til opgave at overvåge, om børnekonventionen efterleves. En ombudsmand, som børn og unge skal kunne klage til.

Det vil alt andet lige sikre børns rettigheder, men fratager ikke den enkelte socialpædagog og arbejdsplads for at tale barnets sag og være advokat for barnet. En forpligtigelse, der kan bringe socialpædagogen såvel som familieplejeren i konflikt med de besluttende myndigheder, hvorfor det lovgivningsmæssigt bør fastlægges at myndighederne har pligt til at høre socialpædagogen såvel som familieplejeren i barnets sag.

Enhver, der får kendskab til vanrøgt og mishandling af børn og unge, har pligt til at meddele dette til de sociale myndigheder. Socialpædagoger har som andet fagpersonale en skærpet underretningspligt. En pligt som udspringer af konventionens bestemmelser om, at staten har pligt til at beskytte børn mod alle former for mishandling begået af forældre og andre.

Men, hvad gør socialpædagogen såvel som andre fagpersoner, når systemet – staten og de sociale myndigheder – svigter?

I alle de nordiske lande er der forskellige klageinstanser, hvor borgerne kan klage over myndighedsafgørelser – for eksempel i børnesager. Der er ligeledes forskellige regler om, at socialpædagogerne skal høres.

Når det handler om socialpædagogernes og andre fagpersoners mulighed for at ytre sig, hvis forholdene ikke er i orden – uden konsekvenser for deres ansættelse og

fremadrettede karrieremuligheder – ser det lidt anderledes ud. Offentligt ansatte kan som andre borgere ytre sig og deltage i den offentlige debat med viden og synspunkter. Men mange, som faktisk ytrer sig, har oplevet en negativ påvirkning i ansættelsesforholdet. Andre afholder sig for at gøre det af samme grund.

Socialpædagoger og andre fagpersoner skal sikres bedre muligheder for at ytre sig. De faglige organisationer har en særlig rolle som dem, der kan ytre sig om forholdene på arbejdspladserne.

Børnekonventionen udfordrer den socialpædagogiske praksis og stiller mange krav til socialpædagogerne, men den stiller også krav til rammevilkårene. Vi har fremhævet konventionens artikel 3, der fastslår, at deltagerstaterne skal sikre, at institutioner, tjenester og organer med ansvar for omsorg for eller beskyttelse af børn skal være i overensstemmelse med de standarder, der er fastsat af kompetente myndigheder, særligt med hensyn til sikkerhed, sundhed, personelets antal og egnethed samt sagkyndigt tilsyn.

Det udfordrer de offentlige myndigheders politik, de politiske og administrative beslutningstagere – forpligter dem på at sikre, at forholdene er i orden.

Børns ret til udvikling – skolegang, fritid, leg og information

I den globale vidensøkonomi, hvor stater konkurrerer på kompetencer er det mere end nogensinde nødvendigt, at alle børn og unge får den bedste skolegang og uddannelse. Kampen om at vinde kompetencekapløbet vil skabe vindere og tabere blandt børn og unge, hvis ikke der skabes uddannelsessystemer, som kan ruste alle til at blive deltagere i samfundslivet.

I dette kapløb er det ikke mindst de børn og unge, som ikke trives, dem som har det svært, de utilpassede, som er i risiko for at blive taberne. Børnehaven, skolen, de forebyggende foranstaltninger såvel som anbringelsesstederne skal derfor tænkes sammen i inkluderende læringsmiljøer. Miljøer, hvor læring forstås som deltagel-

se og lokalsamfundet ses som rum for børns liv og læring. Det fordrer et aktivt samspil mellem de fagprofessionelle, de frivillige organisationer og civilsamfundet.

I denne udvikling har ikke mindst socialpædagogerne en central rolle. Ansvar for det anbragte barn er delt ud på flere forskellige personer. Men socialpædagogen har naturligt ansvaret for barnets liv som helhed under anbringelsen. Barnets ret til skolegang, fritidsaktiviteter, samvær med kammerater kan kun sikres i et tværfagligt samarbejde.

I dette samarbejde har alle parter pligt til at spørge sig selv og hinanden, om der er institutionelle mekanismer i deres praksis som forhindrer, at barnets ret til skolegang, fritid, leg og information virkeliggøres. Men det frtager ikke medarbejderne i hverken børnehaven, skolen, de forebyggende foranstaltninger eller døgninstitutionen fra at kaste et blik på, hvad det er de hver især – som sociale systemer – skaber af institutionelle eksklusionsmekanismer.

Forslag til diskussionspunkter

Hvor er barriererne for samarbejdet på tværs og uden for de vanlige rammer – med de frivillige organisationer og civilsamfundet – og ikke mindst: Hvordan kan de nedbrydes?

Hvordan kan vi indrette vores tilbud sådan, at det kan ruste alle børn og unge – de tilpassede og de utilpassede – til at blive deltagere i uddannelses- og samfundslivet?

Anbringelsesstedet har pligt til at tilpasse sig barnet, dets individualitet og de værdier, det har med sig fra sin egen livsverden

Barnet har ret til at være den, det er, og samtidig er de børn, der, som andre børn, har behov for hjælp i det daglige til at skabe struktur og plan i hverdagen. De har brug for praktisk bistand eller oplæring for at kunne gennemføre dagligdagens aktiviteter.

Det er kernen i det socialpædagogiske arbejde – den hverdagslige praksis. Det hverdagsliv, som børn og socialpædagoger indgår i et samspil om, og hvor de hver især har forskellige roller og opgaver, men gensidigt er

afhængige af hinanden. Et hverdagsliv, hvor børnene som deltagere skal inddrages og høres. En hverdag, hvor der skal være plads til privatliv og besøg af familie og kammerater. Tid til bevægelse i og uden for institutionen.

Socialpædagoger på døgninstitutioner og opholdssteder må hele tiden spørge sig selv og hinanden, om den socialpædagogiske praksis lever op til børnekonventionen.

Forslag til diskussionspunkter

Bruges børnekonventionen åbent i dagligdagen? Er børnene kendt med og informeret om deres rettigheder? Hvordan understøtter institutionen børnene og de unge i at udøve dem?

Bliver børnene hørt, får de mulighed for at udtrykke deres følelser og synspunkter? Inddrages børnene i beslutninger vedrørende deres eget liv? Har de frihed til at udtrykke sig og adgang til information? Hvordan sikres børnenes ret til privatliv i institutionens hverdag?

Den socialpædagogiske indsats og praksis skal respektere barnet og den unges værdighed og integritet – beskytte barnet og yde det særlig omsorg og bistand

Socialpædagogen skal ikke blot skabe samvær som "det at være sammen". Socialpædagoger arbejder med og for børn for hvem hverdagslivets betingelser, og de måder disse håndteres på, gør, at deres liv kunne være bedre. Det er børn og unge, som ofte har udviklet en adfærd, der for dem er hensigtsmæssig, men som bringer dem i konflikt med omverdenen.

Socialpædagogen skal samtidig forvalte nøje planlagte pædagogiske mål og handleplaner, der er fastlagt af de anbringende myndigheder. Et målrettet arbejde, der stiller krav til socialpædagogerne om en bevidst og fagligt begrundet indsats.

Det betyder, at socialpædagogikken skal finde sine mål og opgaver, socialpædagogen sin rolle, i dilemmaet mellem at give børnene så meget frihed som muligt og behovet for den socialpædagogiske ledelse af aktiviteterne i hverdagen.

Forslag til diskussionspunkter

Hvor går grænsen mellem barnets ret til et privatliv og beskyttelsen af barnet – ansvaret for dets udvikling og adfærd?

Hvor henter socialpædagogerne deres legitimitet, når den anbragte unge vil ryge hash eller være oppe til over midnat?

Hvor ofte dækker socialpædagogerne sig ind af institutionaliserede regler om, hvad man må og ikke må på institution?

Børn, der er anbragt uden for hjemmet har ret til at opretholde kontakt til begge forældre

Der er bred enighed om, at hvis en anbringelse skal forløbe godt, må de professionelle lytte til forældrene og inddrage dem som ligeværdige medspillere – uden at gå på kompromis med barnets tarv.

Dette kan unægtelig give en række konflikter og dilemmaer. Socialpædagoger har under anbringelsen den daglige omsorg for barnet, men skal samtidig varetage denne omsorg på en måde som fastholder forældrenes ansvar og ret til at udøve forælderollen. Og hvordan sikrer socialpædagogen, at barnets egne rettigheder varetages i denne ansvarsfordelingen?

Hvis skolen beder om en afgørelse og ikke kan få kontakt med forældrene, skal den så spørge socialpædagogen eller familieplejeren? Hvem bestemmer, om barnet må få tatoveringer og piercinger?

Det er socialpædagogens opgave at arbejde med barnets relation til forældrene – og samtidig sikre, at det ikke (igen) krænkes. Men, hvad hvis barnet aktivt giver udtryk for, at det ikke vil se sine forældre? Hvordan arbejdes der med, at relationen til forældrene bliver afklaret, og at der skabes noget, der kan række ind i fremtiden? Spørgsmålet vender sig imidlertid også den anden vej – så at sige. Hvad hvis barnet giver udtryk for, at det ikke vil være sammen med sin kontaktpædagog? Hvordan inddrages børnene i valg af kontaktpædagog?

Når disse spørgsmål er besvaret, er der ligeledes grund til, at socialpædagogen såvel som familieplejeren

spørger sig selv, om der i egen praksis er mekanismer, som forhindrer kontakten mellem barnet og forældrene. Er indsatsen tilrettelagt, sådan at der er plads til barnets netværk? Lyttes der til forældrene og inddrages de som medspillere?

Diskussionspunkter

Hvordan kan hensynet til forældrenes ansvar og barnets bedste imødekommes og opfyldes, uden at det første umuliggør det andet og på en sådan måde at kontakten opretholdes?

Alle børn og unge har retten til et godt børneliv

Deres sag skal tales og der skal gøres opmærksom på deres rettigheder og behov. Det er en opgave for socialpædagoger og deres organisationer. Børn, som er anbragt uden for hjemmet, skal have de samme muligheder for personlig udfoldelse, udvikling og sundhed som andre børn – en vanlig barndom.

Der kan gøres rigtigt meget for, at de fysiske rammer på institutionen bliver hjemlige. Døgnyrtmen og hverdagens gøremål kan bringes tæt på livet i en familie. Men vanligt er det ikke at bo på en døgninstitution omgivet af mange børn og voksne. Ej heller at være et fremmed barn i en plejefamilie. Det er usædvanligt.

Børns ret til udvikling, medbestemmelse og beskyttelse kan ikke alene løses på et overordnet samfundsmæssigt niveau. Det må løses i mødet med den enkelte. I dette møde har ikke mindst socialpædagogerne en central rolle. En rolle, som rejser mange spørgsmål.

En tidligere anbragt – tilbage i begyndelsen af 1960'erne – som har formået at falde til i samfundet og blive til noget trods en barsk tid med overgreb på et børnehjem, sagde i et interview, da han besøgte stedet halvtreds år senere: "Ved I hvad, jeg synes, jeg har manglet i mit liv? Jeg har manglet min barndom".

Børn anbragt uden for hjemmet har deres opvækst under særlige vilkår, med det offentlige som myndighed, plejefamilien eller døgninstitutionen som opdragelsesansvarlige, og uden egne forældre i hverdagen. Vi mener, at disse børn og unge, som voksne, tidligere anbragte, skal

kunne sige: "Ved I hvad, jeg synes, jeg har haft en usædvanlig, men god barndom".

Forslag til diskussionspunkter

Hvordan påvirker det socialpædagogen at være i spændet mellem det relationelle ansvar overfor barnet og den lovmæssige forpligtelse overfor opdragsgiver? Hvordan kan et professionelt skøn udøves i dette spænd?

Hvordan kan en opvækst under særlige vilkår forenes med en vanlig barndom og blive til en usædvanlig, men god barndom?

Diskussioner kan udvikle stærkere faglighed

Undervejs i hæftet og ovenfor er der rejst spørgsmål til diskussion blandt socialpædagoger og på arbejdspladserne. Diskussioner, som uden tvivl vil udvikle en stærkere faglighed.

En diskussion som kan tage afsæt i nedenstående spørgsmål til dialog:

1. Diskuter barnets ret til beskyttelse, udvikling og medbestemmelse:
 - Hvad forstår du og dine kollegaer ved disse rettigheder?
 - Hvordan kommer de til udtryk i din og kollegaernes socialpædagogiske praksis?
 - Find eksempler på konkret socialpædagogisk praksis og diskuter, hvilken vægtning af principperne en konkret handling eller situation er udtryk for.
2. Udvælg de artikler i FN's Børnekonvention, som er relevante for dig og din arbejdsplads og diskuter, hvordan de kan realiseres på samfundsniveau, forvaltningsniveau og i mødet mellem dig og barnet. Diskuter socialpædagogens rolle og ansvar i den forbindelse.
3. Med udgangspunkt i dine egne overvejelser over, hvad et hjem er for dig, diskuter:
 - Hvordan de fysiske rammer på arbejdspladsen fremstår og fungerer i forhold til at respektere, at det er børnenes hjem?
 - Hvordan er sproget omkring arbejdsgangene, rutinerne i forhold til at respektere, at man er en erstatning for et hjem og en familie?

- Hvordan kan institutionen hjemliggøres? Hvad fremmer og hvad hæmmer en hjemliggørelse?
4. Diskuter din og dine kollegaers forståelse af begreberne deltagelse og inklusion:
 - Hvorledes kan barnet og den unges deltagelse og inklusion styrkes gennem den socialpædagogiske praksis?
 - Hvilke roller og kompetencer skal socialpædagogerne have?
 5. Diskuter, hvordan du og dine kollegaer kan nytænke den socialpædagogiske praksis og mulige måder at indrette arbejdet på sådan, at børnekonventionen bruges i det daglige arbejde:
 - Hvad vil I gøre her-og-nu?
 - Hvordan skal arbejdet organiseres på lidt længere sigt?
 6. Diskuter, hvordan det socialpædagogiske arbejde skal organiseres for, at det bliver muligt for dig og dine kollegaer at følge op på intentionerne og kravene i FN's børnekonvention:
 - Hvad kan gøres indenfor de nuværende rammer?
 - Hvad må der til af nye rammer og ressourcer?
 7. Diskuter nedenstående spørgsmål i fagetisk perspektiv:
 - Diskuter situationer og hændelser, som har krænkert eller været vanskelige for dig i forhold til barnets integritet og rettigheder
 - Diskuter situationer og handlinger, som du har været involveret i, og hvor du har følt det vanskeligt eller været i et dilemma i forhold til egen moral og normer:
 - Hvordan har du mødt disse udfordringer?
 - Hvordan definerer du og dine kollegaer tvang i hverdagen i mødet med barnet?
 - Er tærsklen for det, du og dine kollegaer definerer som tvang, til diskussion? Burde det være det?
 - Har dine handlemåder før, under og efter brug af tvang været til diskussion? På hvilken måde inddrages barnet eller den unge i dette?
 - Diskuter om du og dine kollegaer oplever at være individuelt ansvarlige for det socialpædagogiske arbejde og miljøterapien som institutionen har bestemt?

Forslag til flere diskussionspunkter

Diskuter temaet kommunikation

Hvordan foregår kommunikationen mellem børnene og socialpædagerne, og hvilke sager og temaer præger den daglige kommunikation. Foregår kommunikationen på en måde, så børnene forstår indholdet og er delagtige? Er børnene med på faste møder, hvor de snakker om deres situation og får information om, hvad der skal ske fremover? Tror du, børnene oplever, at socialpædagerne samarbejder om at hjælpe dem?

Diskuter temaet medvirkning

Får børnene lov til at være med på at bestemme og have indflydelse på vigtige ting, som handler om dem og deres situation? Får børnene lov til at være med på at bestemme, hvad de skal have hjælp til? Får børnene lov til at være med til at bestemme regler og rutiner på institutionen?

Diskuter tilgængelighed og bistand

Er socialpædagerne tilgængelige og hjælper de børnene med ulige ting? Hjælper socialpædagerne til med at bedre børnenes forhold til familien? Hjælper socialpædagerne børnene med at følge skolen, få nye venner og fritidsaktiviteter? Hjælper socialpædagerne børnene med at komme i kontakt med den kommunale sagsbehandler og sørge for, at hun gør et godt job?

Socialpædagogernes Landsforbund

Brolæggerstræde 9
1211 København K

tlf. 7248 6000
sl@sl.dk
www.sl.dk